

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

SANCTI|| IOANNIS|| DAMASCENI OPERA,||

Johannes <Damascenus>

Parisiis, 1577

Physica.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71880](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71880)

D. IOAN. DAMASCENI

MONACHI PHYSICA.

Hac Damasceni Physica, cuius exemplar Græcum nobis, ut superius iam diximus, singulari doctrina vir Iacobus Cuiacius exhibuit, est Aristotelica Physica velut quoddam compendium. Quam cum eruditissimo eximique humanitate prædico Italo cuidam ostendissem, eius lectione maiore in modum delectatus est: meque nonnullis in locis ob rerum potius quam verborum obscuritatem hærentem iuuit, explanatis istis, quæ mihi negotium facebant. Cuius propterea nomen libenter hic ascripsissem, nisi id mihi, ne facerem, ab eo interdictum fuisset. Sed ipsemet breui, si ea otia, ad quæ aspirat, nactus fuerit, præclaris ingenij monumentis clarum sese atque illustrem reddet.

Philosophiæ definitiones.

CAP. I.

A **PHILOSOPHIA**, est eorum quæ sunt, quatenus sunt, cognitio, hoc est naturæ eorum. Philosophia, est diuinarum atq; humanarum rerum scientia. Philosophia, est mortis, tum in animi inductione sita, tum naturalis meditatio. Philosophia, est Dei, quantum ab homine præstari potest, imitatio. Deo porrò, iustitiæ & sanctitatis ac bonitatis ratione, similes efficimur. Ac iustitia quidem in æquabili distributione versatur, hoc est, ut ne iniuriam quisquam inferat, nec iniuria afficiatur, nec cuiquam in iudicio faueat, sed vnicuique iuxta ea quæ gessit, repêdat. Sanctitas autem, hoc est bonitas, supra iustitiam affurgens, in eo sita est, ut qui læsus est, patientiam adhibeat, atque iis, à quibus læsus sit, ignoscat, imò etiã de ipsi bene mereatur. Philosophia, est ars artium, & scientia scientiarum. Philosophia enim artis omnis initium est. Nam per eam ars omnis inuenta est. Philosophia, sapientiæ amor est. Vera autem sapientia, Deus est. Quocirca charitas erga Deum, ipsa vera sapientia est. Diuiditur porrò Philosophia in contemplatiuam & actiuam. Contemplatiua, in Theologiam, Mathematicam & Physiologiam. Mathematica, in Arithmeticam, Geometriam, Musicam, & Astronomicam. Actiua rursus in Ethicam, Oeconomicam, & Politicam. Ad eam itaque partem, quæ in contemplatione posita est, rerum corpore ac materia vacantium cõsideratio pertinet, hoc est Dei, qui primùm ac propriè corpore atque materia vacat: ac deinde angelorum, ac dæmonũ, & animarum: quæ etiam ipsa, si corporis ratio habeatur, à materia remota dicuntur, tametsi alioqui, si cum eo quod propriè materiæ caret, hoc est cum diuino numine conferantur, materia consent. Ad eam etiam spectat naturæ earum rerum, quæ cum materia coniunctæ sunt, animaduersio, hoc est animantium, stirpium, lapidum, aliarumque eiusmodi rerum, quod quidem ad Physiologiam refertur. Eius denique munus est, ea quæ his interiecta sunt, contemplari, quæ quidem nonnunquam in materia, nonnunquam extra materiam considerantur, atque inter ea quæ à materia remota sunt, & ea quæ materia constant, medium locum obtinent. Quæ quidem in re Mathematica versatur. Etenim numerus, per se quidem materia vacat: at etiam in materia consideratur, puta in tritico aut vino. Dicimus enim, decem modia tritici, & decem sextarij vini. Id quod etiam in reliquis Mathematicis generibus eodem modo locum habet. At verò ea pars, quæ in actione sita est, mores expolit, & quo pacto vitæ ratio instituenta sit, docet. Ac si quidem vnum duntaxat hominem erudiat, Moralis dicitur: si vniuersam domum, Oeconomica: si integram ciuitatem, Politica nuncupatur. Sciendum porrò est quatuor esse Dialecticas seu Logicas methodos, nimirum *διαιρετικήν*, quæ genus in species per interiectas differentias tribuit: *ὀριστικήν*, quæ à genere & differentiis, quas *ἡ διαιρετικήν* diuiserat,

*Dei amor
vera sapien-
tia.*

*Quatuor
Dialectica
methodi.*

E e e iij

id de quo agitur, definit: ἀναλυτικῶς, quæ id quod compositum erat, in simplicia F
 resoluit, hoc est corpus in humores, * humores in fructus, fructus in quatuor e-
 lem. n. a, elementa denique in materiam & formam: ἀποδεικτικῶς, quæ per me-
 dium aliquod propositam quæstionem probat. Verbi gratia, Propositum est mi-
 hi demonstrare, animam immortalem esse. Sumo aliquid medium, nempe τὸ ἀειψύ-
 νητον, hoc est quod perpetuo motu agitatur, atq; ad hunc modum argumētōr. Ani-
 ma perpetuo motu agitatur: Quod autem perpetuo motu agitatur, immortale est:
 Ergo anima immortalis est. Operæ pretium est autem scire, argumentationes ad
 ἀποδεικτικῶς, hoc est ad demonstrationem pertinere. Illud etiam minimè igno-
 randum est, triplicem esse ἀνάλυσιν. Alia enim est naturalis, vt ea de qua supra lo-
 cuti sumus. Alia Logica, cum propositam argumentationem in figuram suam G
 resoluiamus. Alia Mathematica, cum id de quo queritur, tanquam certum & cō-
 cessum sumimus, atque ad aliquid, de quo nulla dubitatio sit, peruenimus, vnde
 id quod propositum est, colligitur. Exempli causa: Sit hæc quæstio proposita,
 Num anima immortalis sit. Hanc quæstionem velut certam atque indubitam
 sumo, ac dico: Quandoquidē immortalis est anima, est profectō tam bonis quàm
 improbis actionibus merces constituta. Quod si merces cōstituta est, sanè est qui
 iudicium subeat, & qui iudicis partes gerat. Quod si est qui iudicium subeat, &
 qui iudicis partibus fungatur, esse quoque, qui rebus humanis prouideat, ac prou-
 dentiam etiam esse necesse est. Ad prouidentiam itaque peruenimus, quæ quidem H
 apud omnes extra dubitationem est. Atque hinc iam per compositionem deinceps
 sic disputo: Quoniam prouidentia est, & iudex, sunt quoque præmia &
 pœnæ. Quoniam autem sunt præmia & pœnæ, est quoque de quo sententia fe-
 ratur. Cum ergo sit de quo sententia feratur, immortalis anima sit necesse est.

De naturalibus principiis & causis.

CAP. II.

MNIS causa etiam principium est: non tamen contrà omne
 principium etiam causa est. Prius autem de principio, quod
 eodem modo, quo causa, dicitur, est differendum. Principium
 itaque id dicitur, ex quo aliquid fit, vt materia, ex qua prius
 existente quidpiam efficitur. Verbi gratia, ligna & lapides do- I
 mus principia sunt. Id secundum quod, vt forma & figura,
 atque omninò species. Id à quo, vt natura rerum naturà cō-
 stantium principium est, & ars earum rerum quæ artis industria efficiuntur. Id pro-
 pter quod, seu, cuius causa, vt victoria certaminis principium est. Siquidem vic-
 toriæ causa certamina suscipiuntur. Quin de Platonis sententia principium etiam
 est id per quod, vt instrumentum. Id item, ad cuius similitudinem aliquid fit, vt
 exemplar. Eodem scilicet modo causa etiam id dicitur, ex quo aliquid fit, vt ma-
 teria. Id secundum quod, vt forma. Id à quo, vt efficiens. Id propter quod, vt fi-
 nale. Id per quod, vt instrumentale. Id ad cuius similitudinē, vt exemplar. Nam
 iuxta hos causæ & principij significatus, subiecti quidem ratione vnum idemque K
 sunt principium & causa, cogitationis autem respectu inter se differunt. Btenim
 principium, quatenus antecedit, cogitatur: causa autem, quatenus aliquid post
 illud molitur ac perficit. Quaquam alioqui & causa, potentiæ ratione, vim prin-
 cipij habet: ac rursus principium, si potentiam spectes, perficiendi facultatem.
 Harum autem causarum, quas prius recensuimus, aliæ propriè causæ dicuntur:
 aliæ, causæ adiuuantes. Causæ propriè dictæ, sunt hæ, efficiens, finalis, & exem-
 plaris. Causæ adiuuantes, materialis, formalis, instrumentalis. Interest au-
 tem inter eam causam, quæ propriè est, & inter causam adiuuantem. Causa ete-
 nim id habet, vt ab eo quod efficit, omninò seiuncta & secreta sit. Causa autem
 adiuuans, in ea re, quæ efficitur, consideratur. Ac proinde causa efficiens, & prop-
 riè & primariè diuina mens est. Finalis autem, ipsius bonitas, ob quam ea om-
 nia, quæ condita sunt, effecit, vt agnoscat ac prædicetur. Propinqua autē causa
 efficiens,

Qua ratio-
 nē idē sunt
 principium
 & causa.

Causæ pro-
 priè dictæ,
 & causæ
 adiuuantes
 discrimen.

- A** efficiens, natura dicitur: Quam rectè Plato instrumentalem potiùs causam esse censet: quippè quæ ab altero quidem moueatur (nimirum à diuina mente, quæ de quocunque mutationis genere loquamur, à motu aliena est) alia autem moueat, hoc est corporis naturà còstantia. A quibus cùm seiungi nullo modo queat, meritò proinde adiuuans potiùs causa, quàm propriè causa dici possit. Iam verò exemplarem causam, quemadmodum & exemplare principium, substantiæ parentes & effectrices rerum rationes, quæ in architecta mente simpliciter antè existerunt, esse didicimus: ad quas, tanquam ad exemplaria omni æuo antiquiora, res omnes conditæ à diuina voluntate rerum omnium effectrice numeris omnibus absolutæ sunt. Principium insuper dicitur id à quo, hoc est vnde primus motus oritur. Cui scilicet principij significationi finis opponitur. Quippè iuxta hunc principij significatum, hoc est id à quo, viæ principium primus gressus dicitur: nauis principium, carina: domus, fundamentum: orationis, exordium: stirpis, radix: animantis, cor. Verùm hæc, vt antecedentes partes, principia vocantur. At ista iam non vt partes, principia dicuntur, nempe, lineæ principium, punctum: superficiæ, lineæ: corporis, superficies. Ac rursus temporis principium, momentum est. Eodem modo motionis principium est id, quod *κίνησις*, hoc est punctum motus vocatur. Porro rei omnis continuæ, hoc est lineæ, superficiæ, corporis, temporis, & motus, duplex principium esse videtur. Est enim principium id quoque quod in re continua antecedit: quod quidem etiam infinitum est, quoniam potestate in infinitum diuidi potest. Est rursus principium, quod nec vt pars est, nec æquè ac totum, velut antè à nobis commemoratum est. Quale porro continuæ rei principium est, talem quoque finem congruenti modo accipi necesse est. Verbi gratia, lineæ principium est punctum: & finis item punctum. Quòd si antecedens lineæ pars tanquam ipsius principium sumatur, extrema quoque lineæ pars vt finis ipsius accipietur. Atque eodem modo in omni re continua res se habet. Præterea, temporariæ cuiusque natiuitatis principium, est ipsum tempus, in quo res primum fieri cœpta est. quod ne definire quidem facile est: quoniam quælibet pars cuiusvis rei continuæ potestate in infinitum diuiditur. His ad hunc modum distinctis, iam naturalium corporum principia & causas, ex quibus primum orta sunt, & in quæ ad extremum rursus dilabuntur, inuestigare oportet. Quoniam igitur id quod oritur, non ex quolibet, sed ex còtrario oritur, ac rursus non in quodlibet, sed in id quod còtrarium est, occidit (verbi gratia, ex eo quod Musica priuatum est, fit id quod Musicum est: ac rursus in id, quod Musica priuatum est, interit) sanè ex còtrariis ea, quæ primà & suprema cogitari possunt, corporum etiam, quæ generationi subiiciuntur, primaria principia erunt. Quare cùm ex omnibus contrariis forma & priuatio primæ & suprema cogitentur, prima quoque rerum natura constantium principia sint necesse est. Quandoquidem autem ea quæ còtraria sunt, in subiecto cognoscuntur, ac cùm seiuncta sunt, alterum ab altero vicissim affici nequeunt, (Siquidem oportet vt quod afficitur, remanendo afficiatur. contraria autem minimè sese mutuo expectant, verùm in subiecto alterum in alterum agere possunt. Etenim id quod Musica priuatum est, & quod Musicum est, si seorsim còsiderentur, à se inuicem affici nequeunt, nisi in subiecto sint, puta in Socrate, vel Platone) proinde forma & priuatio subiecto quodam prorsus opus habet, in quo ipsa in se inuicè agere queant. Nam cùm neutri contrariorum subiectum aduersetur, vtrumque certè contrariorum sustinebit. Hoc porro subiectum est informis & qualitatis expers materia, quæ quidem primum subiectum est primis contrariis accommodatum. Quocirca ortus rerum, naturalium tria prima principia sunt, forma, priuatio, & materia. Verùm, forma quidem & materia, principia per se intelliguntur: quia materia formæ subiicitur, nec ei aduersatur. Eoque etiam nomine accedente eam sustinet: imò, vt rectiùs loquar, eam appetit. At priuatio, cùm formæ aduersetur, atque ita comparata fit, vt cum ea societatem coire nequeat, accedente ea discedit. Ac proinde priuatio ex accidenti duntaxat

Forma est
priuatio pri-
ma princi-
pia.

Triplex ve-
rum natu-
raliū prin-
cipium.

principium esse intelligitur: ut quæ tantummodo generatione antecedit. Neque enim sublata priuatione generatio esset: quandoquidē id quod oritur, ex eo quod non eiusmodi erat, verum esse aptum erat, oritur. Quod si priuatio non ex accidenti, sed per se principium esset, subiectum profecto per ipsius abiectionem interiret, siquidem esse ipsi simul cum priuatione esset, materia quippè forma priuata esset. Itaque tria quodammodo naturalium rerum principia considerantur, ac quodammodo rursus duo: nempe quia priuatio ex accidenti principium est, ac non per se. Alia autem est ea priuatio, quæ in Categoriis habitus opponitur, ut cæcitas visui: quæ quidem ne ad habitum quidem vnquam redit, estque etiam ipsa qualitatis quodammodo particeps, tinctaque ea forma, cuius priuatio dicitur. Alia autem rursus hæc priuatio, quæ ad habitum reuertitur, eique aduersatur, non ut priuatio habitui (etiamsi alioqui priuationis nomen habeat) sed ut Quies motui, atque, ut vno verbo dicam, tanquam ea quæ inter se contraria sunt. Nam quæ contraria sunt, aut species sunt, & ambo, ut frigus & calor: aut alterum prorsus ab altero cadit, naturâ tamen ita comparatum est, ut ad formam reuertatur. Cum autem non eam naturam habet, ut reuertatur, tum demum verè priuatio est. Hæc porro formæ opposita priuatio cum aptitudine ad formam consideratur, quemadmodum & quies cum aptitudine ad motum. Quies enim est, cum res ea motu vacat, quæ ita naturâ comparata est, ut moueri queat: priuatio item absentia in eo quod naturâ comparatum est. Itaque qua ratione cõtraria inter se opposita sunt, priuatio formæ opponitur: ita ut per mutuâ harum inter se mutationem ortus & interitus efficiantur. At, dicit quispiam, cum cõtraria sub eodem genere censeantur, forma autem & priuatio inter se contrariæ sunt, quid tandem afferri potest, quin sub eodem genere contineantur? Nimirum, ea demum cõtraria sub eodem genere sunt, quæ & species sunt, & ambo sunt, quemadmodum frigus & calor. Quorum autem alterum prorsus ab altero cadit, ea ad idem genus referri nihil necesse est, quemadmodum, ut absolute dicam, substantiæ priuatione & substantiam. Illud enim non est: hoc est. Eius autem quod sit, & eius quod non sit, quo tandem pacto commune genus esse possit? Quamobrem minimè sequitur, si forma essentia quædam sit, priuationem quoque omninò essentiam esse. Nam forma, quoniâ accedente materia cõpositam essentiam conflatur, proinde essentia quoque aliqua fuerit: at priuatio, cum cõpositam essentiam dissoluat & ad interitum perducatur, quid tandem essentia esse queat? Forma sanè essentia potius fuerit quàm accidens, etiamsi in subiecto, hoc est in materia, cognoscatur: quia videlicet cõpositam essentiam simul cum materia efficit, parsque ipsius existit, ut etiâ materia. Atque hoc nomine forma & accidens inter se differunt (etiamsi alioqui ambo in subiecto esse dicantur) quòd accidens, ad essentiam adiunctum, aliquid cõpositum cum ea efficere potest, quemadmodum & priuatio, cum aliquid cõpositum cum materia efficere nequeat, materiæ accidens est. At forma, si materia accesserit, cõpositam substantiam efficit. Ex quo fit, ut accidens non sit. Quòd si cui hoc mirum videatur, cum essentiæ nihil sit contrarium, me tamen formæ contrariam esse priuationem affirmare, sic respondeo, huic demum essentiæ nihil contrarium esse, quæ nunquam in subiecto consideratur: formam autem, qua ratione in materia tanquam in subiecto agnoscitur, hac quoque ratione cum priuatione pugnare. Deinde ne propriè quidem essentiam esse huiusmodi formam, ut nec materiam. Nam si aliud sunt elementa, aliud ea quæ ex elementis constant (neque enim carnis elementa carnes sunt) liquet profecto ne essentiæ quidem elementa, hoc est formam & materiam, essentias propriè esse, qualis est ea, quæ ex ipsis existit. Verum quoniam essentia intentionis & remissionis ratione dicitur, erunt quodammodo hæc quoque essentiæ, cõposita tamen deteriores, atque ut ita dicam, essentielles, non autem essentiæ, quandoquidē & corporeæ, non autem corporeæ. Quæ cum ita se habeant, ratione quadam forma magis essentia esse videtur: ac quadam rursus, materia. Nam stabilitatis ac subiecti ratione, forma magis essentia

Forma &
priuationis
genus idem
non est.

A essentia esse censetur, quàm materia. Quatenus autem unicuique rei per formam suum esse est (per quam etiam scilicet ab aliis rebus discrepans, in propria natura consistit) hæc forma magis essentia esse existimatur. Iam verò aliud est corporum naturam constantium principia inuestigare, ex quibus aliquid non ex accidenti, sed per se extitit: aliud, mutationis duntaxat principia indagare. Priore enim modo priuatio principium & causa ex accidenti est, ut in ea re, quæ oritur, minimè existens, imò etiam ab ea disiuncta. Nam forma & materia in ea re, quæ oritur, insunt: ac propterea elementaria quoque rerum earum principia dicuntur, quæ sub ortum cadunt. Elementa enim in ea re, quæ ex elementis conflata est, inesse necesse est. At posteriore modo priuatio non tantum ex accidenti principium & causa est, sed etiam per se ac separatim. Ut enim forma mutationis in ortum causa est: ita mutationis in nihilum, priuatio. Ex quo perspicuum est, vnam & eandem rem, contrario modo affectam, contrariarum rerum causam effici. Etenim forma, cum adest, generationis causa per se est: cum autem abest, interitus causa est ex accidenti. Priuatio contra, cum adest, interitus causa per se est: cum autem abest, ortus causa ex accidenti. Vel, ut rectius dicam, priuatio, tum cum adest, tum cum abest, ortus causa est ex accidenti. Cum adest scilicet, quoniam id quod oritur, ex eo quod non eiusmodi erat, oriri necesse est: cum autem abest, quia abscedente ipsa, forma innascitur.

De materia & forma & priuatione.

CAP. III.

C **O**RVUM quæ propriè fiunt, quedam ut simplicia fiunt, quædam ut composita. Composita quidem, per compositionem, ut domus: simplicia autem, partim velut penitus, partim leuiter ac velut superficiariè. Ac quidè ea quæ leuiter ac superficialiè fiunt, per figuram commutationem fiunt: ut cum ex globo statua efficitur, aut simpliciter ex ære. Eorum autem quæ per penitus fiunt, alia in vniuersum fiunt, ut homo ex femine commutationem subeunte: alia particulatim. Atque ex his rursus, alia per adiectionem, ut ea quæ augentur: alia autem per deductionem, ut ea quæ decrescunt. Quocirca si ea omnia, quæ propriè fiunt, per vnum aliquem ex his modis fiunt, quæ autem per hos modos fiunt, ex subiecto fiunt (etenim est aliquid quod in aliam formam migret: & in eo quod per adiectionem fit, est aliquid cui adiungitur: & in eo quod per deductionem fit, est aliquid ex quo detrahitur: & denique in compositione sunt quæ componuntur) non est dubium quin omnia, quæ propriè fiunt, ex subiecto fiant. Cum igitur in omni ortu tum subiectum aliquid fit, tum id quod ad subiectum accedat, constat profectò, quicquid fit, tum ex eo quod fit, hoc est ex forma, * tum ex eo quod iam factum erat, compositum & concretum esse. Hoc porro duplex est, nempe subiectum seu materia: & quod formæ aduersatur, hoc est priuatio. Fit enim forma, ut domus, tum ex subiectis lapidibus & lignis, tum ex priuatione, hoc est ex eo quod non erat domus. Quod etiam in aliis rebus eodem modo locum habet. Tria igitur ortus rerum naturalium prima principia sunt, subiectum, seu materia, & duo opposita, forma scilicet & priuatio. Verum quonam pacto tria, quonam pacto rursus duo naturalis corporum originis prima principia sunt? Dictum est superius materiam quidem ac formam per se principia esse: priuationem autem ex accidenti. Hanc porro priuationem nonnulli veterum animo complectentes, naturalem ortum, atque item interitum sustulerunt. Dicebant enim: Si quicquid fit, vel ex eo quod est, vel ex eo quod non est, fieri necesse est, profectò cum nec ens ex ente oriatur (ens enim iam est priusquam oriatur) nec rursus ex nò ente (fit enim aliquid oportet id ex quo aliquid oriatur: atque, ut rem vno verbo complectar, quod non est, nihil est) ne ortus quidem erit, nec interitus. Quid enim erit in

Quidam naturalem ortum & interitum sustulerunt.

quod occidat id quod non ex aliquo ortum sit? Ex quo efficitur, vt mixtio tantummodò sit, ac mixtarum rerum dissolutio. In hac nimirum dubitatione versabantur, quòd idem duntaxat ens esse existimarent, quòd id quod oritur, non autem esse, id quod omninò non est. At verò animaduertendum hoc ipsis erat, ens & non ens duplici modo dici, nempe vel per se, vel ex accidenti. Ad hunc igitur modum materia ex accidenti non esse dicitur, quia priuationis particeps est, quæ quædam per se non ens vocatur. Formæ siquidem absentiam duntaxat eas esse constat, ac nihil aliud. Ac rursus materia quidem per se ens est, vt subiectum: priuatio autem ex accidenti ens, quia enti, hoc est materiæ, accidit. Ac præterea ens, & id significat, quod potestate est, & id quod actu. Sic itaque materia potestate quidem est id quod efficitur, actu autem non item. Causa porro cur materia huiusmodi naturæ sit, est priuatio, quæ nihil aliud est, quàm absentia in eo quod natura sua aptum est: atque quoniam absentia est, id efficit, vt materia actu non sit id quod efficitur, ob id autem quòd est in eo quod natura sua aptum est, id præstat, vt potestate materia sit, id omne, quod oritur, producens. Quocirca id quod oritur, ex eo quod partim est, partim non est, oritur: ac rursus in id quod partim est, partim non est, interit. Neque enim vno duntaxat ac simplici modo dicuntur ens & non ens, quemadmodum arbitrabantur, qui ortum & interitum sustulerunt. Verùm fieri potest, vt vnum idemque, & ens & non ens sit. Neque verò his verbis quæ sibi inuicem aduersantur, simul vera esse sequitur. Alia enim ratione ens erit, alia non ens. Non enim materia tantum ac priuatio, tum entia, tum non entia sunt, vt dictum est: verùm etiam quæuis perfecta forma, & ens est, & non ens: quippè quæ & aliquid sit, & aliquid non sit. Exempli causa, homo ens est, vt potè homo: non ens autem, quia equus non est. Nam propter multitudinem ipsis quoque perfectis speciebus non ens inducitur. Materia porro naturali quidem modo ex proportione cum aliis rebus cognoscitur. Quemadmodum enim æs ad statuam, aut lignum ad lectum, aut ad aliud quoddam opus arte confectum ac forma præditum, id quod formæ expers est, se habet, antequàm formam suscipiat: eodem modo ad ea quæ naturam constant, materia se habet. Sic enim naturali modo ex proportione atque comparatione cum aliis rebus materiæ cognitionem consequimur. At* ex formarum inficiatione pleniorum ipsius cognitionem haurimus. Nam cum postremas formas inter se commutari perspeximus, ac propterea subiecto quodam opus habere, quod ita comparatam sit, vt vtrumque contrariorum vicissim suscipiat, in materiæ notitiâ per formarum inficiationem, ad subiectum, quod suscipiendi facultate præditum est, nos abducentem, peruenimus. Hanc enim uerò materiam magnum & paruum Plato nuncupauit, ex vna scilicet oppositiōne omnes ipsi oppositiones inesse asserens. Atque etiâ interminatam dualitatem, & ἀσυμμετρίαν, hoc est intemperiam ipsam appellauit: cuius partes sunt excessus & defectus, multum & paucum, & inæqualitas, quæ quidem omnia materiæ cōueniunt. Atque ea fortasse per magni ac parui vocabula ipse subindicauit: quòd materia corporis quidè ac magnitudinis expers sit, atque hoc nomine parua fortasse dicatur: omnis autem molis ac dimensionis causa sit, ac propterea magna. Hanc igitur materiam nonnulli corpore carere dixerunt: alij eandem corpus nulla qualitate præditum vocauerunt. Illi, quia prorsus magnitudine ac dimensione vacet: hi, quia velut remissio & discessio atque infinitio sit rei incorporeæ atque à diuisione alienæ, ac naturæ sub intelligentiam cadentis. Vnde etiâ corpus ipsam vocarunt, non quod per formam & rationem subsistat, ac tribus dimensionibus speciatim definitur, sed quod prorsus remissum ac dissolutum est, atque omni ex parte ab ente in non ens defluit. Hanc porro materiam ab omni quoque interitu atque ortu remotam esse, opinionis errore sibi fingunt. Nam formam quidem ac priuationem, vt quæ pugnantis sint, oriri atque interire dicunt, ac forma quidem præsentem priuationem abesse, præsentem autem priuationem, formam abesse, atque ita ortum & interitum existere: materiam

*
 Demateria
 duplex opinio.

A riam autem, ut quæ subiecti rationem obtineat, & quantum ad id quod potentia est, attinet, substantia præditam esse, & cum priuatione esse: ac forma actu præsentem, manere, atque illud suum, *potentiâ*, ab omni mutatione liberum conseruare, hincque fieri, ut nec ab hoc quod potentia est, in actum migret, verum in suo statu manens, formam fulcipiat, ac forma recedente, rursus priorem statum retineat, sicque nec oriatur nec intereat. Fortasse autem quodammodo ortus & interitus expers erit materia, & quodammodo orta, atque per naturam interitui subiecta. Etenim hæc ratione ortu caret, quia non ex villo subiecto, quod per se prius insit, oriatur. Nam ipsa primum subiectum est quod per se inest. Interitus item expers eadē de causa, quia nullum elementare ipsius principium fit, in quod etiam dissoluatur. siquidem id quod interit, si naturæ rationem habeas, nõ quod in nihilum resoluatur, idcirco interire dicitur, verum hoc demum nomine, quod in id dissoluatur, ex quo prius inhærente non per accidens extiterat. At verò hac ratione orta est materia, quia efficientem ac finalem causam habet, ut quæ ex nihilo prorsus à Deo producta sit, ut bonitatis ac potentiæ suæ luculentum ac magnificum specimen exhiberet. Quandoquidem igitur materia ex nihilo in ortum producta est, prorsus quoque perfectæ corruptioni subiecta sit necesse est: etiam si alioqui optimus Deus opificium suum non in nihilum redigat, sed in præstantiorem potius statum immutet. Insuper materiam Platonicam quidem mutationis expertem esse cõtendunt. Peripatetici autē totam prorsus mutationi subiectam esse. Verum illi de qualitate experte materia prima loquuntur, eamque mutari minimè concedunt: mutatur enim quod qualitate præditum est, aliam nimirum qualitatem abiiciens, atque aliam assumens. quod autem qualitate caret, quo tandem pacto mutari queat? Ac propterea cõpositam etiam essentiã formam in materia dicunt: non autem ex forma & materia, ut quæ non simul ambæ immutentur. At Peripatetici propinquã materiã accipientes, ut quatuor elementa, non abs re tum immutari eam dicunt, ut qualitate affectam, tum ex materia ac forma cõpositam atque concretam essentiã esse: huiusmodi nempe materia in alteram formam migrante, ac rursus forma illa materiam contrahente.

*Materia
diuerso re-
spectu tum
orta, tum
nou oria.*

*Cur de ma-
teria dissen-
sive videã-
tur à Pla-
tonicis Pe-
ripateticis.*

De causis & effectis.

CAP. IIII.

D

A V S A R V M, quædam per se sunt, quædam ex accidenti. Eo-
demque modo eorum, quæ ex causis oriuntur, hoc est effecto-
rum, quædam per se sunt, quædam ex accidenti. Exempli gratia:
Efficiens causa statuæ, per se est statuarius: ex accidenti Poly-
cletus, vel albus, vel Musicus. Statuario enim ita contigit, ut
Polycletus fortasse nuncupetur, aut albus sit, aut Musicus. Ad
eundem autem modum statuarij quoque effectum, per se quidem statua est: ex
accidenti autem, Marcion forte, aut tricubitus, aut albus. Ita enim statua con-
tigit, ut Marcionis causa erigeretur, & Marcion appellaretur, ac trium cubito-
rum esset, candidique coloris. Causarum porrò & earum rerum quæ ex causis
oriuntur, tam quæ per se, quam quæ ex accidenti sunt, aliæ propinquæ sunt, al-
iæ remotæ. Verbi gratia: Propinqua huiusce statuæ causa, per se est hic statu-
arius: remota autem, qui simpliciter statuarius est: atque adhuc remotior, arti-
fex. Consimili modo propinquum effectum per se huius statuarij, est hæc sta-
tua: remotum, simplex statua: remotius adhuc, imago. At verò propinqua
causa ex accidenti, Polycletus est remota, homo: remotior adhuc, animal, aut
albus: ac longinquior adhuc, colore præditus. Atque album quidem, &, ut
in genere dicam, colore præditum esse, Polycleto ex accidenti inest: ho-
mo autem, atque omninò animal, per se. Statuæ autem, non modò al-
bus, & colore affectus, sed etiam homo & animal ex accidenti causæ sunt.

*Causarum
& effecto-
rum dissi-
o.*

Nam cum Polycleto statua ex accidenti causa sit, profecto cum Polycleto per se in sit homo & animal, hominem quoque & animal statua causam ex accidenti esse necesse est. Rursum, propinquum effectum ex accidenti, est Marcion: remotum, nomine praeditus. Ac rursus, propinquum effectum, est hoc tricubitum: remotum, simplex tricubitum: remotius adhuc, quod magnitudinis particeps est. Verum tricubitum quidem & magnitudine praeditum, Marcioni ex accidenti in sit: quod autem nominis compositum, per se. Haec autem omnia simul, aliaque id genus, ex accidenti effecta sunt statuarij. Causa porro, tam quae per se, quam quae ex accidenti sunt, non tantum absolute, sed etiam coniuncte dici possunt. Veluti, Causa statuae, non solum priuatim statuarius dici queat, atque item speciatim Polycleto, verum etiam coniuncte Polycleto statuarius. Eodemque modo de effectis statuendum est. Omnes autem causae atque effecta, de quibus locuti sumus, tam quae per se, quam quae ex accidenti, tam quae propinqua, quam quae remota sunt, partim potestate dicuntur, partim actu. Potestate porro, hoc loco non id quod fieri potest significat, verum simpliciter id quod nec agit, nec agitur. Non agunt autem, & quae agendi potestate praedita sunt, & quae agendi finem fecerunt. Atque ea quidem, quae actu causae & effecta sunt, simul & sunt, & rursus simul non sunt: hoc est, sese mutuo inferunt, ac tollunt. Simul enim sunt & edificans architectus, & domus quae edificatur: ac submoto edificate, tollitur etiam quod edificatur. Ac rursus, si non sit quod edificetur, ne quidem est qui edificet. Quae autem potestate sunt, non semper simul sunt, & simul non sunt. Potest enim fieri, ut vel domus maneat, cum is a quo extructa est, diem extremum obierit, vel contra ipse quidem viuat, domus autem collapsa sit. Porro vniuscuiusque rei suprema semper, hoc est praecipua causa, inuestiganda est. Verbi gratia: Homo edificat, quia architectus est: edificat autem architectus per architecturam: ergo architectura primaria & praecipua causa est. Praeterea causae ita reddenda sunt, ut cum effectis congruat, hoc est propinque cum propinquis, longinque cum longinquis. Atque ea quidem quae actu sunt, in iis quae actu sunt, quae autem potestate sunt, in iis, quae potestate sunt, considerantur. Exempla causa: Alij effecto sua causa efficiens est, alij finalis, ac rursus alij alia, alia multa vni, vel potius vnicuique omnes, etiam si quandoque nonnullae causae in vnum coeant. Etenim in domo causa efficiens architectus est, vel, ut rectius dicam, ipsa architectura: finalis, imbrium, ventorum, & aestus depulsio: materialis, saxa, & ligna, & lutum: formalis, figura & forma, atque omnino species ea, ad cuius exemplum efficitur. Quod si quis etiam instrumentalem quaerat, ferram, & asciam, & perpendicularum, aliaque nonnulla inueniet. Quod si etiam exemplarem, est ea domus delinatio atque informatio, quae prius in mente existit. In quibusdam autem effectis quaedam causae in vnum coeunt. Etenim in rebus naturalibus forma & finis idem sunt. si quidem natura formae causa omnia ea, quae antecedunt, molitur. Ac forma & finis rationis quidem respectu duo sunt, numero autem ac subiecto vnum. Quod fit, ut formalis & finalis causa quandoque coniungi inter se possint. Quin interdum cum ipsis efficiens etiam causa copulatur, si non subiecti aut numeri, at certe formae ratione. Etenim homo hominem gignit: atque ei qui gignitur, efficiens causa pater est: qui, si formam aut substantiam spectes, idem cum ipso est. Quaedam autem eodem modo alia aliorum causae sunt. Ut bibere, bonae valetudinis causa est: bona item valetudo, bibendi causa. Neque enim bibere causa duntaxat efficiens est bonae valetudinis, ac bona item valetudo finalis causa est bibendi (si quidem bonae valetudinis causa potio adhibetur) verum etiam bona valetudo efficiens bibendi causa esse agnoscitur, quippe eius est, qui commoda valetudine vitur, posse bibere, ac muneribus suis fungi. Ex quo perspicuum est, vnam eandemque rem, tum pluribus modis causam dici, tum ad eundem modum causam simul atque effectum reperiri posse. A iunt etiam fortunam & casum causas quaedam tanquam efficientes esse: caeterum ex accidenti. Fortunam enim & casum ex acci-

Non agere
duplici modo
dicitur.

Quaedam alia
aliorum cause
sunt.

Quo pacto
causa sint
fortuna &
casus.

A ex accidenti causas quasdam esse in his, quæ rei alicuius causa fiunt, atque eorum quæ raro accident. Nam cum id, quod contingens est, trifariam diuidi soleat, nempe in id quod, ut plurimum euenit, in id quod peræquè euenit ac non euenit, & in id quod raro, fortuna & casus in iis duntaxat conspiciuntur, quæ raro eueniunt: Et quidem fortuna, in his rebus quæ animi inductione suscipiuntur: ut si quis iaciendi fundamenti causa fodiens, in thesaurum incidat. Casus contra, in iis quæ modo naturæ consentaneè eueniunt: ut si alicunde lapis, nemine ipsum proiiciente, corruens, hominem feriat, aut cuiuspiam equus ab hostibus captus, ac priora pascua per imaginem sibi fingens, ab hostibus fuga elabatur, atque ad dominum suum se conferat. Natura enim, etiam omnis brutorum animantium vita nuncupatur. Ac proinde Physici ea, quæ à ratione alienis & naturalibus actionibus insuper accedunt, casu contingere dicunt, causamque antecedentem casum appellat: quæ autem actionibus iis, quæ à voluntate animique inductione proficiuntur, insuper accedunt, hæc fortuita vocant: ac fortunam, causam eam, quæ voluntati, atque actionibus quæ à voluntate manant, velut obiter accedit. Verùm secundam quidem fortunam, cum quid boni euenit: aduersam autem, cum quid mali. Cum verò iis quæ eueniunt, magnitudo aliqua inest, *εὐτυχίαν*, hoc est ingentem fortunæ prosperitatem, vel *δυστυχίαν*, hoc est ingens infortunium, dicunt. Ingenti porò fortunæ prosperitati vel infortunio uti, in iis demum agnoscitur, qui agendi facultate præditi sunt. Hoc enim idem est quod *εὐεργαγέιν* & *δυσεργαγέιν*, i. prosperè vel infeliciter agere. Ex quo efficitur, ut nec vlla res inanimata, nec vlla bestia, nec puer propriè felix aut infelix esse dicatur, nisi similitudine quadam: velut à Protarcho dictum, est felices eos lapides esse, ex quibus aræ construuntur, propterea quòd iis honor adhibeatur, cum ij, qui eiusdem generis sint, pedibus proterantur. Rediguntur autem fortuna & casus in id quod generatim casus nominatur. Hic porò casus, qui communiter accipitur, ob eam causam *ἀντύματον* vocatur, quòd *ἀντὸ μάρτυν*, i. ipsum frustra, quantum quidem ad subsequens effectum attinet, accedat. Quantum enim ad thesauri inuentionem spectat, frustra prius terra effossa est: quandoquidem idcirco effossa fuerat, ut fundamentum iaceretur. Eodem modo lapidibus ruina, atque equi ab hostibus fuga, frustra, si eorum effectorum, quæ secuta sunt, rationem habeas, antecesserunt. Nam nec lapis cuiusquam percutiendi causa decidit, nec equus ab hostibus ideò profugit, ut ad dominum suum sese conferret: verùm lapis quidem, ut ad locum suum, hoc est inferiorem, ac medium, perueniret (si quidem graua omnia suapte natura ad centrum tendunt) equus autem, ut ad consueta pascua se conferret. Et tamen causæ nomine casus omnis censetur, propterea quòd nisi istud præcessisset, huiusmodi finis minimè subsequutus fuisset. Quamquam huiusce finis ex accidenti duntaxat causa est, ac non per se. Verbi gratia: Fossio, per se quidem iacti fundamenti causa fuit: casus autem ita tulit, ut etiam inueniendi thesauri causa esset. Itaque frustra fuit, quantum ad thesauri inuentionem attinet. Frustra enim id omne dicitur, quod non iuxta antecedentem actionis scopum euenit. Hoc autem triplici modo diuiditur. Nam & cum nullus omninò finis actionem secutus est, frustra eam susceptam fuisse dicimus: ut si quis purgandi corporis causa epoto purgante medicamento, non tamen purgatus sit. Et cum alius finis secutus est, quam qui propositus fuerat, & quem is qui agebat, sibi destinarat: ut si quispiam hoc animo, ut aliquid emeret, in forum profectus, amicum nanciscatur, totumque diem cum eo traducat. Et denique, cum finis quidem ille, ob quem actio suscepta fuerat, obtigit, verùm aliud etiam quiddam insuper accessit: ut si quis abluendi corporis causa profectus, atque in balneo debitorem nactus, post ablutum corpus debitam pecuniam recipiat. Etenim quantum ad debitam pecuniæ receptionem attinet, frustra ad balneum perrexit. Neque enim hoc ei propositum erat, cum ad balneum iret, ut

Pater Filij
essentialis
causa est, nō
efficiens.

debitum reciperet. Enimuerò, quoniam patrē efficientem filij causam quodam-
F modò esse superiùs iam diximus, sciendum est, tanquam in generatione materia
constante patrem efficientem fortasse causam dici posse, tametsi haud propriè.
Instrumentalis enim potiùs & adiuuans causa est: vt qui non cùm lubet, liberos
gignat, sed tum denique, cùm illa rerum omnium architecta voluntas coelitus
eum impulerit. At verò in ea generatione, quæ profus à materia remota est,
hoc est in diuina, nullo modo efficiens Filij causa est Pater, verum purè essen-
tialis. Nam illic demum est efficiens, vbi etiam quod efficitur, hoc est quod af-
ficatur, nimirum materia. Vbi autem quod efficitur, non est, quonam pacto
illic esse queat, quod efficit: cùm qui efficit, hoc quod efficitur efficiat, ac rur-
sus id quod efficitur, ab efficiente efficiatur? Hæc enim ex eorum numero sunt,
quæ ad aliquid referuntur, seseque mutuò & inferunt, & de medio tollunt. At
rerum omnium conditarum, tam sensilium, quàm earum quæ intellectu per-
cipiuntur, propriè efficiens causa est Deus. Nam etiam angeli ipsi, si cum his
quæ in sensum cadunt, comparentur, materiæ expertes dicuntur. Alioqui enim
solum diuinum numen verè materia vacat, proptereaq; etiam solum ipsum mi-
nimè factum est.

De motu & quiete: vbi etiam de entelechia, & de potentia & actu.

CAP. V.

QVAM perfectus etiam actus, ratione distantia illius,
quæ ab essentia est ad actionem, motus dicitur, (Ad hunc
enim modum intellectualem quoque motum dicimus: atque
animam, quæ ratione vtitur, tum demum moueri asserimus,
cùm deliberat, & cogitat, & considerat, & iudicat:) tamè mo-
tus ille actus est mutationis expertus, semper eodè modo se ha-
bens, atq; ad perfectos pertinens: vt potè perfectus. Etenim iis,
quæ actu sunt, huiusmodi motus cōuenit. At motus, de quo hoc loco differimus,
mutatio est, perpetuo fluxu prædita, atq; imperfectorū actus, vt potè imperfectus.
Quandoquidè ad ea quæ potestate sunt, ac nondū sunt, sed futura sunt, hic mo-
tus pertinet. Ac proinde sic eum definiunt: Motus est eius quod potestate est
ἐντελέχεια, i. perfectio, per quam tale est. Vel, eius, quod potestate est, actus, qua-
tenus potestate est. Entelechia autem, primū quidem ἡ τῆ ἐντελέχειας dicitur,
seu ἡ κατὰ τὸ ἐντελέχειας, i. perfectus habitus, aut rei illius perfectio, per quam res
aliqua perfectionem suam obtinet, ac perfecta forma est. Vnde etiā homo actu,
non foetus ille est, qui in matrice coagmentatur, & compingitur, partibusq; suis
absoluitur, verum is demum homo actu est, qui partibus omnibus suis perfe-
ctus est, & in lucem editus, vt potè iuxta humanam formā absolutus. Ac proinde
animam quoque sic definiunt, vt sit actus corporis naturalis & organici, po-
testate vitam habentis. Non quòd anima ipsa sit actus, sed quòd per eam cor-
pus perfectionem consequatur. Vocatur autem etiam entelechia ἡ τῆ τελείας ἐνέρ-
γεια, hoc est perfecti actio, quod idem est ac si dicamus, perfecta actio. Perfe-
ctorum enim, actiones quoque perfectæ sunt, quemadmodum contrā imperfe-
ctorum, inchoatæ & imperfectæ. Entelechia autem dicitur perfecta actio, vt
quæ tum perfectionem ipsa habeat, tum ἐντελεχίᾳ τῆς ἐχέας sit, hoc est perfici-
endi habitus vim habeat, ipsiusque perfectio sit. Etenim habitualis actus, ha-
bitus perfectio est. Impropriè quippè actus, qui absolutè est, entelechia dicitur,
propterea quòd quiduis, dum agit, suas actiones edit naturæ suæ cōsentaneas,
siue perfecta natura sit, siue imperfecta. Atque hoc significatu motus quoq; en-
telechia dicitur, hoc est simplex actus. Eadem porrò ipsius natura sit necesse est,
quæ potestatis. Quare, cùm quod potestate est, imperfectum sit, huius quoque a-
ctus imperfectus sit oportet. Ita motus, imperfectus actus erit. Actus autem eius
quod

A quod potestate est, non eò dicitur, quòd per eum agat id quod potestate est, sed quòd agatur. Nam quod actu est, hoc demù agere potest, quatenus actu est, què admodum videlicet ignis idcirco calefacit, quia actu calidus est. Quod autè potestate est, quatenus potestate est, non agit, sed efficitur. Velut, aqua calore afficitur, quia potestate calida est. Quòd si aquam, cùm calore afficitur, ipsam quoq; calorem afferre dixeris, hoc habeto, eam, qua ratione vehementius calefieri potest, hac quoque ratione calore affici, vt quæ etiam potestate calida per se fit: quatenus autem caloris particeps facta est, hactenus quoque ipsam calorem afferre, vt quæ actu calida per se fit. Ex quo perspicuum est, motum, patibilem quendam actum esse eius quod potestate est. Quoniam enim quicquid sub ortum cadit, ex materia & forma constat, proinde & potestatem & actum habet: illud

B que præterea, vt & moueatur, & moueat, hoc est & patiatur, & agat. Atque formæ quidem ratione actum habet: materiæ autem respectu, potestatem. Et quidem ad actum pertinet, agere, & motum afferre, & efficere: ad potestatem autem, agi, moueri, pati. Ex quo efficitur, vt quia motus, eius quod potestate est, actus dicitur, per se rationem potius habeat. Quamquam etiam idcirco fortasse actus dici possit, quia id quod motu cietur, ab insita sibi natura hoc propinquè habet, vt quemadmodum ipsius aptitudo fert, moueatur: tamen alioqui primum motus sui principium externè accipiat. At si propriè loqui volumus, quicquid mouetur, quatenus mouetur, non agit, sed patitur. Quod autem à perfectione remotum est, ne mouetur quidem. Quamobrem id quod potestate est,

C quatenus potestate est, mouetur, ad actum nimirum migras. Ac motus, via quædam est à potentia ad actum transuehens. Quod autè actu est, vt actu est, motus expers manet. Potestate porro istud est, quod esse potest, ac naturam comparatum est: actu autè, quod iam id est quod actu dicitur. Verbi gratia: Scholasticus Zosimion, qui cùm albus esset, ex diuturno morbo atrorem contraxit, prius actu albus erat, potestate autè ater, quando quidè id habebat, vt niger effici posset. Quatenus igitur albus erat, moueri non dicebatur: qua autè ratione niger, quoniã potestate id erat, cùm nigrore affici cœpit, atq; ab eo quòd potestate niger erat, eò adductus est, vt actu niger fieret, tum deniq; ad nigrore moueri dicebatur. Atq; illa nigroris contractio motus rationem habebat, quippè quæ actus esset Zosimionis potestate nigri,

D quantum ad potestatem atinebat, hoc est quatenus ita naturam comparatus erat, vt niger esse posset. Posteaquam autè actu nigro effectus est, non iam quantum ad nigrorem mouebatur, verum in nigro colore persistit. Eodem igitur modo id etiam omne quod actu est, vt actu est, non mouetur: imò nec vt potestate quicquam moueri dici potest, quantum per hoc retinet vt potestate durat sit, solaq; aptitudine agnoscat: verum cùm à potestate ad actum mutatur, ac potestate adhuc manet, tum demum moueri dicitur. Eaq; de causa in motus definitione hoc additum est, Quatenus tale est, hoc est quatenus potestate est: vt etiam si potestas & actus quantum ad subiectum idè sint, motus tamen potestate factus consideretur, & quoadu incolumis adhuc potestas retineatur. Hac enim prorsus pereunte, motui locus non est, Nam quod actu extitit, quatenus actu extitit, in motu non est, verum in statu & constantia. Atque hoc discriminis inter motum, & id quod actu est, ac perfectam actionem, constitui potest, quòd in his id quod potestate est interiit, cùm contra in motu id quod potestate est maneat, quod motus actu perficitur. Rursum, motus est actus rei quæ motu cieri potest, quatenus cieri potest, hoc est, actus perpetuè vim habens eius rei quæ possit, ac naturam comparata sit moueri ac mutari ab hoc in illud, quatenus potest & naturam comparata est, non autem quatenus iam est. Quòd si motus est eiusmodi actus rei quæ motu cieri potest, constat profectò eum non in mouente esse, sed in eo quod mouetur. Nec obstat quòd *βρασις*, hoc est visus, cùm non in eo quod cernitur, sed in cernente sit, in eo quod motum affert & facit, esse videtur. Imposituram enim facit vocabulum, quod cùm ita proferatur vt actionem designare videtur, nihilominus tamen perpetuè potestate præditam rem

Motus passio potius est quam actio.

significat. Nam quicquid sentit, patitur, non autem agit. Ita visus etiam, quamvis F
 in vidente sit, in eo tamen est qui patitur & mouetur, non secus ac reliqui sensus
 in sentientibus sunt, non ut mouentibus & agentibus, sed ut in iis quæ motu cie-
 tur & patiuntur. Quin alia quoque motus ratio affertur, quæ hoc demonstratur,
 eum mouentis & agentis propriè actum esse, atque ab eo quidem initium ducere
 atque tribui, cæterum in eo quod mouetur & patitur, insulciri ac manere. Est au-
 tem hæc ratio huiusmodi. Motus est actus eius quod motum affert, in eo quod
 motu ciatur. Etenim ædificatio actus est eius qui ædificat, in eo quod ædificatur:
 & sanatio, actus eius qui medicinam affert, in eo cui medicina adhibetur. Aliud
 porro sunt ædificatio & morbi sanatio, & aliud ædificari & curari. Nā ædificatio G
 & sanatio, tum cum fiunt, suū esse habet, hoc est dum ædificatur id quod ædifica-
 tur, & medicina affertur ei cui medicina affertur: at ædificatum aut sanatum esse,
 tum cum facta sunt, suum esse nanciscuntur. Ob idque ædificatio & sanatio mo-
 tiones sunt: ædificatum autem & curatum esse, idem sunt quod motum esse. Itaque
 affectiones quæ ex motionibus comparantur, motiones non sunt, sed motionum
 effecta. Quoniam autem motus à mouente est in eo quod mouetur, ut quid in
 eo quod mouetur existens, patibilis & inchoata atque imperfecta actio dicitur
 (vnde etiam id quod mouetur, hoc est id quod potestate est, tum quatenus po-
 testate est, patitur, tum natura sua imperfectum est, necdum enim est quod dicitur:
 ut autem à mouente proficiscens, perfectius sanè magisque propriè actus H
 dici queat. quippè cum id etiam quod mouet, hoc est actus, tum agere possit, H
 quatenus actus est, tum natura sua perfectum sit, nam quod dicitur, hoc etiam
 est. Ex quo conficitur, motum actum esse, quippè qui idem & effectio & per-
 pectio sit. Effectio porro & perpectio ratione quidem differunt: at si subiectum
 spectes, vnum idemque ambæ sunt, ut docendi & discendi actus, & ut ascen-
 sus & descensus. Imò, ut rectius loquar, tum subiecti, tum rationis respectu,
 vnus atque idem motus est, qui ab eo quod mouet, in eo cui motus affertur, exi-
 stit. Non enim quemadmodum effectio & perpectio distinguuntur, illa nimirum
 circa eam affectionem quæ ab efficiente, hæc autem circa eam quæ à patiente ori-
 tur, eodem quoque modo à motu, quod à mouente, & quod in eo quod motu cie-
 tur, distincta ac seiuncta sunt: verum ambo ista vnâ motionem perficiunt, ipsius I
 nempe rationem omnibus suis numeris absolutentia. Motum porro sub quâritate
 collocat: quoniam ob magnitudinè, in qua consideratur, continuus esse videtur,
 quemadmodum tempus ob motum. Quin eum quoque sub iis constituunt, quæ
 ad aliquid referuntur, propterea quod motus eius quod motu ciatur, motus est,
 & quod motu ciatur, per motum mouetur. At fortasse motus, ut qui indefinitus
 quodammodo sit, in nulla decem finitorum generum classe per se collocandus
 est. Nam cum ea quæ sunt ac finita sunt, vel potestatis vel actus ratione dicantur,
 motus in neutro horum constitui potest. Etenim quod potestate duntaxat est,
 nondum mouetur: quod autem actu est, non amplius mouetur. Aliud autem
 est, quod potestate est, aliud potestas: aliud item quod actu est, aliud actus. At-
 que ei quod potestate est, id quod actu est, aduersatur: potestati autem, actus. Ac K
 potestas quidem, est perfecta essentiæ præparatio, & ab omni impedimento im-
 munis ad actum procliuuitas, eam vim habens ut actum ferat: velut, ignem vren-
 di potestate præditum esse dicimus. Potestate autem, est aptitudo inchoata, ad
 id quod potestate dicitur, agendi facultatem ab alio accipiens, ac non in seipsa
 produciens: ut, semen potestate animal esse dicimus. Rursum actu est, id quod
 iam iuxta id quod dicitur, agere potest: ut, Aristoxenus musicus dicitur, quod
 actu musicus sit: quoniam quatenus musicus est, modo legibus musicis con-
 sentaneo agere potest. Actus autem, est efficax motus, qui à potestate produci-
 tur. Efficax porro motus est, qui in opere existit. Opus verò, & effectio & actio.
 Effectio denique & actio ab efficiendo & agendo deducuntur. De quibus
 primo libro, capite vicesimo quarto, mentio à nobis facta est. His ita constitutis
 & ex-

*Motus di-
 uersa ratio-
 ne imperfe-
 ctus & per-
 fectus actus
 est.*

*Hic liber
 non extat.*

A & explanatis, scire operapretium est, rem, & quantum ad potestatem, potestate dici, & quantum ad actum, actu. Ita, duplex est potestate, duplex item actu. Dicitur enim potestate, ad id quod solius aptitudinis imperfectæ ratione est, hoc est, quod necdum existit id quod dicitur: qua ratione semè potestate animal esse diximus, & quemadmodum puerum potestate musicum esse asserimus, quoniam & semen animal fieri potest, & puer musicus. Quinetiam quod etsi iam extiterit, perfectumque habitum obtineat, non tamen perfectum agit, hoc quoque potestate dicitur: vt, Aristoxenum potestate musicum dicimus, cum cithara non canit, sed aut dormit, aut aliquo alio munere fungitur. Quo significatu ignem etiam potestate vrere dicimus, cum non vrit. Ac prius quidem illud potestate, imperfectum dicitur: posterius autem, perfectum. Prius item, per aptitudinem: posterius, per habitum. Eodem quoque modo actu dicitur, nempe quod etsi agere potest secundum id quod dicitur, non tamen agit: (atque hoc genus idem est cum posteriori significatione eius quod potestate) & quod secundum efficacem motum consideratur: velut cum Aristoxenus citharam pulsat, ac re ipsa ignis vrit. Quare posterior potestas, media est inter ea quæ omnino, & ea quæ duntaxat actu sunt, quippe quæ vtriusque particeps sit, atque vtriusque alterum existat. Nam quantum ad priorem potestatem attinet, actu est: quantum autem ad posteriorem actum, potestate. Quocirca prior illa potestas, quæ quidem, vt iam diximus, imperfecta est, per motum ad priorem actum perducitur: non enim necessarium est etiam in posteriorem. Ac cum id quod ad hunc modum potestate est, eò progreditur vt actu existat, sic tamen vt non prorsus ab eo quod potestate est, discedat, tum ipsum moueri dicimus. Moueri porro id quod potestate est cum dicimus, non aptitudinem intelligimus, sed quod aptitudine præditum est, hoc est aptum ipsum, quatenus eiusmodi est. Quod quidem rursus cum non eo motu, quem ipsius natura fert, dicitur, tum ipsum, motus illius ratione, quiescere dicimus. Quies enim est vacuitas motus eius rei quæ natura sua moueri apta est, quando, vbi, & quomodo ipsius natura fert. Quando inquam natura fert, quia catulus recens natus, quantum ad cernendi sensum attinet, quiescere non dicitur. quamuis enim naturâ ita comparatus sit, vt cernere possit, non tamen statim vt in lucem editus est. Vbi autem natura fert, quoniam ratione aërci motus pisces quiescere non dicuntur. neque enim hoc ipsis natura concessit, vt in aëre degant. Quomodo denique natura fert: neque enim angues, quantum ad gradiendi motum spectat, quiescere dici queant. Hoc enim ipsis à natura comparatum est vt serpent, non autem vt ambulent. Id igitur quod cum moueri naturâ comparatum sit, non tamen quâdo, & vbi, & quomodo natura fert, mouetur, hoc motu priuatum quiescere dicitur. Quæ cum ita sint, quoniam Deus, vt potè materia omnino vacans, ab omni aptitudine atque imperfectione immunis est (quippe qui ipsamet essentia atque & ipsamet perfectio sit) ac proinde primum quidem & propriè motum rebus affert, ipse autem ab omnis mutationis motu alienus est, propriè atque accommodatè dici nò potest quiescere. Etenim cui motus inest, huius vacuitas à motu quies censenda est. At in Deo, vacuitas à motu quies nò est, verum idètitas, & status ab omni mutatione semper abhorrens.

De motu & quiete. CAP. VI.

MOTVS in quatuor Categoriis consideratur, in substantia nimirum ortus & interitus, in quantitate accretio & decretio, in qualitate alteratio, in Categoria vbi, mutatio ea, quæ per locum fit, quæ quidem *φωρῶς*, id est, latio appellatur. Ea porro in eam quæ rectis lineis, & in eam quæ in orbem, & in eam quæ ex vtraque concreta est, diuiditur. Commune igitur genus, motus est, qui quidè æquiocè de diuersis motibus prædicatur. Vt enim genera ea, quibus motus còtinetur, cum summa sint, genus aliud

sublimius non habent: eodem etiam modo motus qui in ipsis sunt, genus aliud F
 non habent, quo comprehendi possint. *Æquiuocum* * porro vocabulum cum
 fit motus, per *æquiuoca* quoque definitionem quandam præcipit, diuersis ipsis
 proprietatibus accommodatam. Quarum prima & maxime propria est latio: ma-
 xime propria inquam, quoniam maiorem quam alię vim & facultatē habet. Pro-
 ptereaque absolute moueri dicimus quod loco mouetur. Quod autem, cum ra-
 tionē loci quiescat, alio tamen aliquo motu cietur, quadam ratione moueri dici-
 mus, puta per accretionem aut decretionem, aut alterationem. *Oh* eamque cau-
 sam id quoque quod locum suapte vi mutat, hoc est animal, *ἀποκίνητον*, id est
 motum per se habentem, proprie appellant. Ad hunc nempe modum omnium
 motuum maxime proprium localem motum esse constat. Primum autem, hoc
 potissimum nomine, quia perfectior est. Eorum enim quę vita prædita, vel ani- G
 mata sunt, quędam quantum ad hunc motum attinet, omnino motu carent, vt
 stirpes, & quę saxi adnascuntur animalia, quę zoophyta vocantur: quę autem
 perfectionem consequuntur, id habent vt loco moueri possint, quemadmodum
 ea animalia, quę *ἀποκίνητα*, id est, sese mouentia, dicuntur: quę etiam sola abso-
 lute ac sine distinctione animantia vocare consueuimus. Quamobrem si stirpi-
 bus perfectiora sunt zoophyta, vt quę pluribus naturalibus facultatibus prædita
 sint, atque his rursus animantia, vt quę eodem modo perfectiora sint, sanē, cum
 iis animantibus quę perfectionem suam consequuntur, localis motus accedat,
 hic motus perfectior, proindeque etiam præstantior est, primūque inter alios H
 motus locum obtinet. Nam quod perfectius est, quod perfectius est, eodē etiam im-
 perfectioribus antecellit. Quin ne eius quidem, quod mouetur, statum immutat
 latio, quemadmodum reliqui motus, nempe nec substantiam, vt ortus & interit-
 us: nec quantitatem, vt accretio & decretio: nec qualitatem, vt alteratio. Id por-
 rō quod eius rei, quę mouetur, statum incolumem seruat, iis quę minime ser-
 uant, præstantius censei merito queat. Atque ob hoc ipsum primus hic motus
 censei debet. Quinetiam, si naturam spectes, latio reliquos motus antecedit. Et-
 enim quantum ad naturam attinet, alteratio quidem accretione prior est (propterea
 quod id quod naturali modo accrescit, ab alimento augeri solet, alimentum au-
 tem primō quidem corpori quod alitur, simile non est, verū ipsi per alteratio-
 nem simile efficitur, alitque ipsum & auget, sicque accretionem alteratio antecedit) I
 alterationem autem ea mutatio quę per locū fit. Exempli gratia: in animan-
 tibus alimentum ventriculo oblatum primam alterationem subit, nimirum per
 coquendi facultatem ipsi insitam, in chilum mutatum: sicque postquam ad iecur
 peruenit, in sanguinem vertitur, atque hinc denique corpori quod alitur, simile
 efficitur. Atque, vt summatim dicam, quandiu id quod alterat, & id quod altera-
 tur, in sua sede manent, alteratio fieri nequit. Quamobrem localis motus vel in
 alterante, vel in alterato, vel in vtrisque requiritur, siquidem alteratio futura sit.
 Cum igitur naturali quidem accretione (non enim etiam Mathematica, per
 quam norma in orbem imposita quadrangulum augetur) prior sit alteratio, om-
 nem autem alterationem localis aliqua mutatio antecedit, naturā priorem aliis
 motibus lationem esse necesse est. Nam ortum quidem & interitū proprie motus
 non esse infra demonstrabitur. Tempore autem non modō reliquos natura- K
 les motus localis antecit, sed etiam ortum & interitum. Interitus enim tempore
 posterior est omni mutatione, quippē qui transitus sit ab eo quod est, in id quod
 non est. Ortus autem prior quidem in omnibus iis rebus quę oriuntur (* siqui-
 dem vnā eandem rem nobis spectandam proponamus) considerabitur, nam
 postquam res aliqua orta est, ac per essentiam extitit, tum aliis motibus cietur,
 ac postremō locali. At verō considerantibus nobis antiquiorem filio patrem
 esse, qui tamen antē etiam quā pater fieret, perfectus homo erat, nec locali mo-
 tu carebat, atque, vt in summa dicam, cōlum rem omnem conditam antiquitate
 superare, sanē, cum latio cœlo à natura insita sit, ea, temporis quoque ratione,
 omni

Localis mo-
 tus omniū
 perfectissi-
 mus.

- A** omni motu & mutatione, atque adeo ipso quoque ortu prior esse reperietur. Ortum autem naturalem intelligo, qui quidem est ex eo quod potestate, non autem actu est, in id quod actu fit, progressio, ac temporalis transitus. Quandoquidem alium quoque ortum naturali sublimiorem recta doctrina agnoscit, nimirum mundi prorsus ex nihilo existentiam, ac primam procreationem. Quemadmodum enim duplex est causa efficiens, propinqua nimirum, quæ quidem natura esse dicitur, & ea quæ primum ac propriè causa est, quæ quidem est mens illa rerum omnium parens & architecta: eundem in modum duplex etiam ortus est, alter ex antecedente apta materia in formam aliquam cum temporali extensione productio. Huius autem ortus principium, & propinqua, vel, ut verius loquar, adiuuans causa, natura est. Alter autem ortus, est rei effectio, & eius, quod
- B** nullo omnino modo erat, sine vlla temporis extensione productio. Atque huiusce ortus principium ac sola causa est rerum omnium effectrix Dei sapientia & potentia, quæ & materiæ, & naturæ, ac denique omnium rerum efficiens est. Quoniam igitur modo localis mutatio motuum omnium prima fit, atque adeo ipsius ortus, & cuiusnam ortus, à nobis dictum est. Ex his autem quæ commemorauimus, illud etiam constat, motum eum qui in orbem fit, locales omnes motus anteire, quippe qui cælo, quod rerum omnium conditarum sub sensum cadentium primum est, innatus fit. Verum enim uero cum tres locales motus sint, nempe qui rectis lineis fit, qui in orbem, & qui ex his concretus est, illud in confesso est, non modò eum, qui in orbem fit, sed etiam eum, qui rectis lineis fit, mixto
- C** & concreto priorem esse (sic enim naturam comparatum est, ut simplicia compositis priora sint) eum autem qui in orbem fit, eum, qui rectis lineis fit, antecedere, tum quia antiquior est, tum quia durabilior. solus enim hic continuus omnino esse potest, cum ceteri ex contrariis in contraria fiant, ac non solum locales omnes motus, excepto eo qui in orbem fit, sed etiam aliæ mutationes, continuationem necessariò interrumpant. Siquidem ortus, ex eo quod non erat in id quod est, fit: latio, ex eo quod est in id quod non est: accretio, ex paruo in magnum: decretio seu imminutio, ex maiore in minus: alteratio, ex contrariis affectionibus in contrarias: latio in rectum, ex contrariis locis in contrarios, hoc est ex supero loco in inferum, ex anteriore in posteriorem, ex dextro in sinistrum, &
- D** contrà. Quoniam igitur reliqui omnes motus ex contrariis in contraria fiunt, sanè, cum diuersa principia diuersòsq; fines habeant, continui omnino esse nequeunt. Continuus enim omnino hic demum motus est, qui semper idem est, nec necessarium vllum terminum habet. Qui autem non semper idem est, ac propterea ad terminos tandem peruenit, hic, cum ad terminos peruentum est, necessariò quiescat oportet. Quocirca in contrariò quiescet id quod mouetur: sicque ad contrarium veniet, atque hinc fiet, ut motus continuatio interrumpatur. Quod autem in orbem voluitur, cum eandem semper viam conficiat, atque in eadem loca feratur, quiescere profectò nihil necesse habet. Aliud porro est quies, aliud motus finis & principium. Quies enim est motus absentia in quadam extensione considerata, propterea que in diuisionem cadens, quemadmodum & motus.
- E** Principium autem & finis, motus in motu sunt, ut quæ nullam extensionem suscipiant, ob idque etiam ab omni diuisione abhorreant. Quò fit, ut ipsum quoque quiescere, in temporali extensione fit, propterea quòd secundum quietem est: non secus videlicet atque secundum motum est, moueri, insistere, ad quietem tendere. Moueri enim est, & insistere, & ad quietem inclinari. Illud enim est ad statum progredi: hoc ad quietem. Quocirca hæc omnia, temporis extensionem subeunt, quemadmodum & oriri & interire, & viuere & mori, & quæ ad horum similitudinem accedunt. At motum esse, & instituisse, & quiescisse, ortum item esse & interuisse, & vixisse, & mortem obiisse, aliæque id genus, nullam omnino extensionem tolerant. Non enim in tempore perficiuntur, sed in temporis termino, ut quæ motuum termini ac limites sint, propterea que omni di-

*Mixtus
motus omnibus
posterior est.*

*Cur orbis
cularis motus
necesse non habeat
quiescere.*

* uisione careant. * Vnde etiam tempus illud, in quo res aliqua quoquo modo mutabatur, cum eo in quo mutatio absoluta est, maius non est eo solo in quo mutabatur: propterea quod non in tempore mutata est, sed in termino eius temporis, in quo mutationem subiit. Terminus porro, cum quantitatis expertus sit, nec re aliqua adiuncta crescit, nec adempta minuitur. Vt igitur lineæ terminus & principium, puncta sunt magnitudine carentia, atque ab omni diuisione aliena: eodem etiam modo principium omne motus, & terminus omnis, hanc rationem habent, ut diuidi secarique non possint. Vocantur autem hæc *κλίματα*, hoc est, puncta motus. Et quemadmodum linea per puncta secatur, nec tamen punctum quicquam de linea detrahit: sic etiam motus per puncta diuiditur, nec tamen punctum de motu quicquam sumit. Ac rursus, quemadmodum nulla infinita recta linea inueniri potest (quippe cum primi globi diameter omnem rectam lineam magnitudine superet, quæ tamen perspicue finita est) eodem modo nec infinitus ullus rectus motus est. Nam quod rectis lineis mouetur, siquidem reflectitur, duos motus efficit, deinceps quidem sese sequentes, at inter se continuos. Deinceps porro ea collocata sunt, inter quæ nihil eiusdem generis interponitur. Continua autem ea inter se sunt, quorum alterius finis alterius principium est. Itaque continui inter se motus hi sunt, quorum termini vnum sunt: quippe cum & ipsi vnius eiusdemque speciei sint, & id item quod mouetur, vnum idemque sit. Ac motus quidem inter se continui, omnino quoque deinceps sunt: non item tamen qui deinceps sunt, protinus quoque inter se continui sunt. Quippe id quod in rectum mouetur, siquidem retrocedit, deinceps sese sequentes motus facit, at non proinde etiam continuos. Etenim inter huiusmodi motus quies quædam est, quæ continuationem interfecit. Terminatur enim primus motus: ac tanquam ab alio principio alter perficitur. Inter finem autem primi, & principium secundi, quies agnoscitur. Nam duo motus recti finiti, ad vnum punctum minimè sese tangunt, quemadmodum duæ finitæ lineæ ad idem punctum inter se copulari possunt. Argumento huic rei est figura quæ rectis lineis constat. Etenim diuersarum rectarum linearum termini inter se aptè coherent, quia eas sustinent. At diuersorum rectorum motuum termini inter se aptè coire non possunt, quia motus in instabili temporis fluxione fiunt. Ob eamque causam vnum idemque punctum prioris motus finis, ac secundi principium esse nequit, cum bis sumitur, ut in lineis punctum. Effluit enim interim tempus, ac puncta motus disjungit. Punctorum porro disunctio quietem parit. Finis enim motus lapidis in superum, per fluxus temporis rapiditatem à principio motus in inferum distinguitur. Vnde etiam quies quædam inter duos lapidum motus animaduertitur. His igitur de causis nullus rectus motus infinitus intelligi potest. At in circulo, cum principium & finis inter se coeant, motus proinde qui in orbem fit, infinitus est, hoc est infinitus fieri potest: nempe cum omnes ambitus, qui post primum agglomerantur, ad vnum motus punctum inter se connectantur & continentur, atque omnes tanquam vnica duntaxat conuersio efficiantur, quoadusque ad extremum eum finem peruenerint, qui ipsis ab eo, à quo primum principium acceperunt, præscriptus est. Quare, tum huiusmodi continuationis nomine perfectior priorque est motus is qui in orbem fit, quam qui in rectum: tum etiam, quia solus hic æquabilis est. Nam quæ rectis lineis mouentur, siue naturali, siue naturæ repugnanti motu versentur, in æquabili modo à principio ad finem feruntur. Etenim quæ motu naturæ repugnante voluuntur, siquidem trahantur, tardiùs primò feruntur, citiùs autem cum ad id quod trahit appropinquat, quod scilicet vis trahentis tum demùm magis dominetur: si autem iaciantur, citiùs quidem sub ipsum principium mouentur, cum autem remotiora sunt, tardiùs, languescente nimirum ea vi, quæ à iacente indita fuerat. Ad eundem quoque modum vitalis motus, celer quidem principio esse potest: longius autem progressus, de celeritate remittit. Quæuis enim *ἀποκλίματα*, hoc est per se motum habentia, dicantur

Que deinceps sunt, quæ continua.

A cantur animalia, quò animas, quæ localis motus causæ sunt, in seipsis habeant: at corporum tamen motus, præter naturam fit, ut potè quæ aliena vi moueantur, atque ab anima, quæ ipsis, velut instrumentis vtitur, tanquam à vectibus quibusdam per vim impellantur. Quò etiam efficitur, vt, quia motu naturæ consentaneo non cidentur, fatigentur tandem, ac quietem desiderent. Naturalis enim ipsis motus in inferum est, quemadmodum & corporibus omnibus gravitate præditis. Rursum autem quæ vt naturæ consentaneum est mouentur, citius mouentur, cum ad loca sua propius accedunt, vt quæ integra sua elementa expetant, ab iisq; robur contrahant, magisque, vt ita dicam, informentur. Itaque quod in rectum mouetur, siue vt naturæ consentaneum est, siue vt naturæ alienum, inæquabilem motum efficit: solum autem id quod in orbem torquetur, æqualiter ferri potest, quia æquo semper interuallo à principio & à fine, hoc est centro, distat, ac neque ab ipso, neque ad ipsum, sed circum ipsum feratur. Ob eamque causam, cum circum ipsum perpetuò versetur, parique semper interuallo distet, similiter mouetur. Principium autem & finis & medium circuli ac globi centrum est. Principium inquam, quia secundum idem interuallum à centro, tum circulus, tum globus existit. Finis, quia omnes à circumferentiæ lineæ in ipso terminantur. Mediū, quia vndecunque pari interuallo à circumferentiâ distat. Ergo ad hunc etiam modum æquabilitatis ratione motus is, qui in orbem fit, recto motu præstantior ac prior est. Quinetiam ne in comparationem quidem cum recto motu venire potest. Comparare autem hoc loco idem est quod conferre, ac simul expendere.

C Motus itaque, qui in orbem fit, celeritatis aut æqualitatis aut tarditatis respectu cum recto comparari nequit: quandoquidem nec rotunda lineæ cum recta conferri potest. Neque enim communis ipsarum mensura est. Quò fit, vt nec recta lineæ rotundæ par statui queat. At verò hi demum motus in comparationem cadunt, qui numero differunt, quique eiusdem generis sunt, eiusdemque speciei. Quoniam enim ea quæ inter se differunt, aut genere, aut specie, aut numero differunt, qua differentia inter se discrepant ea quæ mouentur quatenus mouentur, eadem quoque motus inter se dissident. Nam si ea quæ mouentur, generis ratione inter se discrepent, generis quoque ratione motus inter se discrepabunt. Exēpli gratia: Si illud accrescit, hoc dealbatur, accretio quoque à dealbatione genere dissidēbit. Illa etenim ad quantitatem pertinet, hæc ad qualitatem: quæ quidem diuersa substantiæ genera sunt. Quòd si specie differant ea quæ mouentur, motus quoque speciei ratione inter se dissidēbunt, vt dealbatio à denigratione. Si verò inter ea quæ mouentur, nulla alia nisi numeri differentia sit, solo quoque numero motus inter se differunt. Ita comparari quoque inter se poterunt: verbi gratia, humanus ortus cum humano ortu, ac non cum equino. Neque enim eiusdem speciei sunt. Eodem modo accretio cum eiusdem generis accretione. Eodemque item modo in alteratione, velut dealbatio cum dealbatione, & denigratio cum denigratione: & in locali motu, rectus motus cum recto, circularis cum circulari, consimilitérque in aliis. Ad hoc porrò vt motus inter se comparari queant, nihil discriminis affert instrumentorum diuersitas, quorum opera motus existunt: velut, si alteri pedes, alteri pennæ, motus instrumenta sint. Etenim alia quidem ratione ambulatio à volatu differt, nempè certa quadam figuratiōne: at quantum ad localem speciem attinet, nihil inter vtrumque interest. Ob idque etiam comparari inter se queunt, dummodò rectis lineis vel fractis, vel vtroque modo fiant. Omnes autem recti motus mutuam inter se comparationem admittunt, nihil omninò ipsis impedimenti afferente qualitatum diuersitate: quandoquidem vnum subiectum, hoc est rectam lineam, habent, proptereaque eiusdem generis sunt, nec nisi numeri ratione inter se dissident. Vnicuique porrò motui, tum quies, tum motus aduersatur. Non est autem statio quies censenda. Statio quippe actus cuiusdam rationem habet, estque species motui coniugata: quemadmodum terram stationem in medio habere dicimus. Actus enim terræ hic est, vt in

Rectus omnis motus inæqualis est.

medio stet, non secus ac coeli actus est circum medium torqueri. At verò quies **F**
actus non est, sed motus duntaxat absentia. Quæ cum ita sint, locali quidem mo-
tui localis quies opponitur, & alterationis motui alterationis quies: atque, ut vno
verbo complectar, vnicuique motui numero quies etiam ea, quæ huiusmodi
motum antecedit, & quæ eidem succedit, aduersatur, ea tamen præfertim quæ
motum antecedit. Nam quod motus fugit, & à quo discedere contédit, hoc ipsi
magis contrarium est: id autem ad quod abit, & quod arripere festinat, quodam-
modò ipsi cognatū & familiare est. Contrarij autem motus, vel mutationes po-
tius sunt, ortus & interitus, accretio & decretio. Item in qualitate, calefactio &
refrigeratio, dealbatio & denigratio, aliæque variæ coniugationes. In locali mu-
tatione, sursum & deorsum ut in longitudine, dextrorsum & sinistrorsum ut in **G**
latitudine, antè & retrò ut in profunditate. Porro cum huiusmodi locales mo-
tus in rectum ferantur, soli tamen ij, qui in superum & inferum fiunt, propriè
simplices sunt. Omnium enim mutationum, quæ ad locum pertinent, tres duntaxat
propriè simplices sunt, nempe ea quæ circum mundi medium est, hoc est circularis: ea, quæ à medio, hoc est quæ in superum fit: ea quæ ad medium, hoc
est quæ in inferum. Solæ inquam hæ simplices sunt, quia per eas solas naturali
motu cientur ea corpora, quæ simplicia esse videntur. Omnis autem simplex mo-
tus, corporis cuiusdam naturâ simplicis est: atque item omnis simplicis corpo-
ris simplex quodammodò naturalis motus est. Iam verò rectis motibus repu-
gnantia inest, ut iam diximus: at motui qui in orbem fit, nullum contrarium **H**
motum esse aiunt. Nam quòd motus ab ortu ad occasum, & ab occasu ad or-
tum, minimè inter se contrarij sint, compertum & exploratum est. Siquidem er-
rantium siderum globi utroque hoc conuersionis modo, circumferuntur, altero
videlicet naturæ consentaneo, hoc est ab occasu ad ortum, altero coactò ac natu-
ræ alieno, ut qui scilicet cum inerrantium siderum globo velut fortiori ac præ-
stantiori, ab ortu ad occasum circuducantur. Quòd si conuersiones istæ inter
se pugnant, quæ fieri possent, ut eodem tempore in vno subiecto inter se coi-
rent? Quòd autem ne rectus quidem motus ei, qui in orbem fit, aduersetur, ad
hunc modum astruunt. Recti motus inter se contrarij sunt, vnusque vni aduer-
satur. Ex quo efficitur, ut nullus motus ex iis, qui in rectum feruntur, conuersioni
contrarius sit: ne alioqui plura contraria vni & eidem opponantur. Atqui
hæc scio an hoc argumentum à reprehensione alienum sit, ut quidam asserunt.
Non enim impossibile est rectos motus alia atque alia ratione, simul & conuersioni,
& sibi inuicem aduersari, ac sic rursus vnum vni contrarium, ut rationi cõ-
sentaneum est, inueniri. Quatenus enim motuum simplicium, qui rectis lineis fe-
runtur, alter in sublime, alter deorsum fertur, contrariorum locorum ratione in-
ter se pugnant: quatenus autem recti motus ab aliis punctis incipiunt, & in alia
desinunt, cum contrà is qui in orbem fertur, ab eodem incipiat, & in idem tan-
dem perueniat: quatenusque item recti motus omni ex parte sunt eiusmodi, ut
frangi nequeant, cum contrà is qui in orbem fertur, nullam omninò partem ha-
beat, quæ frangi non possit: ac præterea quatenus rectæ lineæ bis in iisdem sine
quiete esse nequeunt, cum contrà ea, quæ rotunda est, eadem viam sine quiete **K**
sexcenties peruagari possit: denique quatenus rectorum motuum nullus æqua-
bilis est, cum contrà is qui in orbem fertur, perpetuam equabilitatem habere pos-
sit: ob has inquam motuum proprietates, non autem ob locorum repugnantiam,
motus is qui in orbem fertur, cum rectis motibus pugnare reperietur, omnibus,
ut rectis motibus, vnus instar sumptis, ut ei, qui in orbem fertur, opponantur.
Talis autem oppositionis modus in cæteris quoque rebus inuenitur. Nam æ-
quum & mediocre, ei quod excedit & quod exceditur, repugnat, hoc est maio-
ri & minori: ac rursus maius & minus sibi inuicem aduersantur. Ad hunc scili-
cet modum virtutes etiam, ut quæ in mediocritate positæ sint, cum iis quæ à me-
diocritate remota sunt, pugnant, hoc est cum excessibus & defectibus: ac rursus
excessus

*Localium
mutationum
tres duntaxat
proprie
simplices
sunt.*

*Orbiculari
motui nul-
lus motus
contrarius
est.*

A excessus & defectus inter se opponuntur. Eodem item modo motus, tum motibus, tum quieti aduersantur: ac rursus quietes inter se discedunt, eæ nimirum quæ in contrariis locis & contrariis qualitibus aut quantitibus sunt. Verbi gratia, quietes in loco superiori cum quiete in loco inferiori pugnat: quietes in albo cum quiete in nigro: ac denique illæ quæ quosdam motus antecedunt, cum iis quæ eosdem sequuntur. Caterum motus alio modo quieti, & alio motui opponitur. Motui enim, vt contrariæ speciei, opponitur: quieti autem, vt prolapsioni à specie. Ac rursus quietes, vt extrema, inter se pugnant. Quod igitur motus etiam is, qui in orbem fertur, aliquid quod ipsi contrarium sit, habeat, quoniamque modo id fiat, dictum est. Is autem, qui ab omni repugnantia eum vindicat, hoc scilicet propositum est, vt hinc coelum ortu carere, ac proinde nunquam interituum esse demonstrent. Si enim, inquiunt, contrariorum contrarij motus sunt, cuius rei motui nullus contrarius motus est, ne ea quidem quicquam habet, quod ipsi aduersetur. Quamobrem cum cœlesti motui nullus contrarius motus est, ne cœlo quidem quicquam est contrarium. Atqui quod oritur & quod interit, ex contrario fiunt, & in contrarium occidunt. Cœleste igitur corpus, cum nihil contrarium habeat ex quo oriatur, & in quod rursus occidat, ortu carere, atque & ab interitu alienum esse constat. Verum qui huiusmodi verbis vtuntur, cum tanquam certam & indubitam propositionem sumpserint, quæ hoc ponit, nullum motum cœlesti motui contrarium esse, tum demum coelum à naturali ortu, atque item à simili interitu (per quos etiam elementa inter se mutantur, quippe cum ex alterius interitu alterum oriatur) exemptum esse concludunt. At qui rectè sentiunt, alterius ortus ratione ortum esse coelum norunt, quatenus scilicet ex nihilo prorsus diuino imperio in ortum productum est: ac propterea interitui quoque omnino, quantum ad ipsius naturam attinet, ipsum subiectum esse censent: sensilium omnium rerum conditarum in melius commutationem, Conditoris bonitati ascribentes.

Aristoteles opinio.

De ortu & interitu.

CAP. VII.

D RTVS & interitus motus propriè non sunt, sed mutationes duntaxat. Est autem mutatio, ab alio ad aliud transitus. Hoc enim vocabulum μεταβολή, aliud post aliud significat. Præpositio siquidem μετά, hoc indicat, alterum prius in mutatione esse, alterum posterius: prius nimirum, hoc ex quo mutatur id quod mutationem subit: posterius autem, id in quod mutatur. Consideratur autem mutatio in contradictione, atque in contrariis speciebus, tam quæ absolute atque omnino, hoc est extremè, contrariæ sunt, vt candor & nigror, quàm quæ quodam modo contrariæ sunt, hoc est intermedia. Nam quæ cuiusmodi est, ad vtrumque extremorum contrarij rationem obtinet: velut, minus album. Eoque nomine, cum id quod minus album est, in magis album transit, tanquam ex nigro in album fit mutatio. Etenim quod minus album est, ratione nigroris, quod ipsi inest, in magis album mutatur. Vnde etiam quadam tantum ex parte fit mutatio. Eodem etiam modo cum id quod magis album est, in minus album mutatur, tanquam ex albo in nigrum fit mutatio. Siquidem id quod albius est, in eum nigrorem qui in minus albo est, quadam ex parte mutatur. Ob eamque causam mutatio ea, quæ ex intermediis ad intermediam fit, quadam ex parte dicitur: quæ autem ex extremis fit, absolute mutatio vocatur. Est autem mutatio quiddam amplius quàm motus. Nam progressionem omnes, quæ à potestate ad actum fiunt, manente interim potestate, mutationes sunt. Verum ex illis eæ duntaxat, quæ quadam duntaxat ex parte contrariis speciebus in contrarias species transitus sunt, remanente interim ac mutationem subeunte subiecto, magis propriè motus nominatur. Quæ autem non remanente subiecto, siue ex contrariis speciebus in contrarias species immutantur,

Mutatio
latius patet
quàm motus.

siue non ex contrariis speciebus in contrarias species, verum per prolapsionē & F
 absentiam vtriusvis speciei perspicuā repugnantiam habent in iis, ex quibus, & in
 quā mutantur, hæc, si proprio loqui volumus, mutationes tantum appellatur, ac
 non item motus, vt sunt ortus & interitus, quæ per substantiam mutationes sunt.
 Oritur enim id quod oritur, & interit id quod interit, ex contrario in contrariū:
 siue quod vtraq; species, siue quod alterutra alterius prolapsio sit. Neque enim
 speciei omni speciei contrariam esse necesse est (quænam etenim homini cōtraria
 species, aut musico afferri queat?) verum alterutrius speciei absentia, hoc est pri-
 uatio, vbiq; reperitur. At interdū priuatio cum perfecta specie est, perfectas eas,
 quibus constituitur, qualitates habente: quemadmodū in aqua priuatio ignis si- G
 mul est cum aquæ specie quæ perfecta est, ac perfectas suas qualitates obtinet, ni-
 mirum frigus & humorē, quæ ignis qualitibus aduersantur. Ac propterea ignis
 non modo ex sua priuatione, sed etiā ex cōtraria ipsi specie fieri dicitur. Cū au-
 tem priuatio non vnā cum perfecta specie existit, sed cum re aliqua materia con-
 stante, ad eam speciē, quæ priuationi opponitur, suscipiendam accommodata, vt in
 semine priuatio animalis, tum non ex cōtraria specie, sed ex speciei absentia, hoc
 est priuatione, oriri dicitur id quod oritur: non quod non etiā semen quædā spe-
 cies sit, sed quia imperfecta species est, atq; ad perfectæ speciei coagmentationem
 materiæ instar est, ad eamq; omnino refertur. Sunt autē fortassē quedam etiam in
 semine qualitates, quæ ei, quod hinc oritur, aduersentur: verum imperfectæ quo-
 que ipsæ, neq; vt perfectarum specierū qualitates, perfectæ. Quapropter illæ, quæ H
 rei eius quæ efficitur, qualitibus quodāmodo contrariæ in semine sunt, in eius,
 quod efficitur, qualitates mutantur (quod enim liquore in semine cōstat, exare-
 scit, quod autem rotundū est, extenditur:) quæ autē eiusdem speciei sunt cum eo
 quod efficitur, ex imperfecto in perfectū mutantur. Quippè ob imperfectā sub-
 iecti dispositionē cū ex semine animal, aut ex nō musico musicus fieri dicitur,
 non ex contraria specie, verum ex speciei absentia & priuatione fieri dicitur. Ob
 idque & ex contrario fieri, & in contrarium interire dicitur, quicquid oritur &
 interit. Atque omnis ortus & interitus communi modo per cōtradictionem di-
 cuntur. Nam cū ens & non ens, quatenus alterum est, alterum non est, cōtrariæ
 inter se species non sint, mutuam oppositionem per contradictionem efficiunt. I
 Ortus porro, est ex eo quod non est, in id quod est, mutatio ac transitus, hoc est
 intermedia via, qua res aliqua ex non esse in esse constituitur. Corruptio cōtrā e-
 odem modo ex eo quod erat, in id quod non est, mutatio: eo videlicet quod est, &
 eo quod non est, actu sumptis. Ortus autem & interitus, propriè motus non di-
 cuntur: quoniam quamuis motus imperfectus & patibilis effectus sit, tamen cū
 id, quod mouetur, actu sit ac remaneat, moueri necesse est: quod autem actu non
 est, nec remanet, ne mouetur quidem. Neque enim quemadmodum homo, actu
 existens, atque homo manens, mouetur, dum per accidentia quæ in ipso sunt, au-
 getur, aut albus efficitur, aut fertur, eodem modo materia quoque in ortu muta-
 tur. Quocirca ex nihilo in ortum progressio, motus non est. Quandoquidem au-
 tem materiā separatim extitisse non dicimus (Neque enim, cū materia & for-
 ma constare corpora dicimus, ex antegressā materia vel antecedēte forma corpo-
 ra coagmentari asserimus: sed quia sola ratione atque cogitatione materiā ac for-
 mam secerentes, vtramque seiunctim considerare possumus: neutra enim alio-
 qui sine altera existere potest) id quod tanquam materia sumitur, non ens dicitur.
 Atque istud cum forma, vel perfecta, vel inchoata & imperfecta, reperitur.
 Et quanquā cetera qui sit aliquid, tamen non esse dicitur, quia actu non est quod
 efficitur. Ergo huiusmodi non ens non mouetur, nec per se, nec per accidens. Nā
 neq; qua ratione non est, mouetur, nec quia aliud quiddā actu est, cū idē ipsum
 animal est) nec vt semen. Etenim si quoquo modo in ortu mouetur, à sua natura
 discedit, mutationēque subiēs, semen esse definit, ac per mutationē aliās semper
 aliud

A aliud efficitur. Cum igitur quod ad hunc modum non est, propterea moueri nequeat, ex eo autem, quod ad hunc modum non sit, mutatio, ortus sit, ortus profecto motus non est. Quin ne quies quidem. Nam quod naturam comparatum est moueri, hoc etiam quiescit, cum motu non cietur, hoc est, quod actu est. Quod autem moueri nequit, hoc ne quiescere quidem potest. Ex quo efficitur, ut ortus nec motus sit, nec quies. Quod si ita est, ne interitus quidem motus erit, nec rursus quies. Motui quippe, vel motus, vel quies opponitur. Quod si ortum neutrum horum esse demonstratum est, quomodo tandem interitus motus esse queat? quomodo rursus quies, cum ortus, cui interitus repugnat, motus non sit? Ortus ergo & interitus motus non sunt, sed mutationes duntaxat. Cum autem motus non sint, oppositam certe quietem non habebunt, sed, ut potest mutationes, mutationis vacuitatem, quieti proportionem respondentem. Vt enim quies, motus absentia est: sic vacuitas a mutatione, mutationis absentia. Quemadmodum igitur quietes, sic etiam mutationis vacuitates oppositionem habere reperiuntur: atque mutationis vacuitas in eo quod est, & mutationis vacuitas in eo quod non est, inter se opponitur. Ac de mutationibus ratione substantiæ, hoc est de simplici ortu & interitu, refricandæ duntaxat memoriæ causa hæc mihi carptim dicta sint. Dicuntur autem etiam accidentales mutationes ortus quidam, & interitus item quidam. Velut, accretio, ortus quidam est: imminutio, interitus quidam. Neque quemadmodum animal ortum esse dicimus, cum ex semine sit, ac rursus interitisse, cum morte functum est: eodem modo absolute animal ortum esse dicimus, cum bicubitum fortasse fuerit, sed cum animal bicubitum extitit, & illud animalis bicubitum interitit, & cum ortus est animalis candor, & interitit animalis cador. Nam & in qualitatis immutatione candor ortus quidam dicitur, nigror contra interitus. Hoc enim in omnibus Categoriis commune est (siue ortus absolute consideretur, ut in substantiis, siue ortus quidam, velut in accidentibus) ut in melius præstantiusque mutatio ortus appelletur, in vilis autem ac deterius, interitus. Verbi gratia, in substantiis, mutatio a terra in ignem ortus absolute nominatur, interitus autem quidam: contraque item mutatio ab igne in terram, interitus absolute appellatur, ortus autem quidam: propterea quod melior & præstantior ac magis essentia est ignis substantia, deterior autem & vilior ac minus essentia, est terræ substantia. Si quidem ignis formæ respondet: materiæ autem ac priuationi, terra. Quonia enim materia formæ amplexu coercetur, forma autem materiam amplectitur, ut quæ ipsius finis & extremum sit (materiæ quippe immensitate & infinitatem terminat ac circumscribit) proinde quoque in iis iam informatis corporibus, quæ naturali modo per locum mouetur, id quod continetur (quale est quod gravitate præditum atque in medio situm est, nimirum terra) materiæ rationem habet: quod autem continet (quale est quod leue est atque in superiore loco, nempe ignis) formæ. Atque ad eundem etiam modum in intermediis corporibus, hoc est aëre & aqua, id quod continetur, hoc est aqua, respectu continentis aëris, materiæ rationem habet: aër autem respectu aque, quæ coercet atque complectitur, formæ. Quocirca non modò in terra & igne mutatio a terra in ignem ortus absolute dici potest, interitus autem quidam: contraque; item ab igne in terram mutatio interitus absolute atque omnino, ortus autem quidam: sed etiam in aqua & aëre mutatio ab aqua in aërem, ortus absolute appellari potest, interitus autem quidam: contraque; item ab aëre in aquam mutatio, interitus absolute, ortus autem quidam. Nec verò in substantiis tantum hæc ratio locum habet, sed & in omnibus Categoriarum generibus. Etenim in quantitate, magnum & multum formæ respondet, paruum autem & paucum materiæ. Atque eodem modo accretio formæ, imminutio materiæ. Ob eamque causam illa ortus, hæc interitus similitudinem tenet. Rursus in qualitate, album & calidum formæ respondet: nigrum & frigidum, materiæ. Ac proinde dealbatio & calefactio, ortus dici queant: interitus contra, denigratio & refrigeratio. Omnino enim in iis quæ inter se opponuntur, præstantiora, tanquam formæ rationem obtinentia,

sumuntur : inferiora autem, vt materiæ ac priuationis. Vnde etiam in vniuersum F
 omnis secretio, ortus omninò vocari queat: concretio contrà, interitus: propterea
 quòd secretio concretionem antecellere videtur. Præstantius porò & inferius
 in rebus omnibus considerantur. Sic etiam Pythagorici aduersarias quasdam con-
 iugationes numero decem excogitarunt, ad quas, tanquam ad principia, res om-
 nes redigunt. Ac præstantior quidem pars hæc est:

Bonum.	} Opposita autem ac deterior pars hæc est:	Malum.
Finis.		Infinitum.
Redundans.		Integrum.
Vnum.		Multitudo.
Dextrum.		Sinistrum.
Lumen.		Tenebræ.
Masculum.		Fœmina.
Quiescens.		Mobile.
Rectum.		Curuum.
Quadratum.		Oblongum.

Cùm igitur ex alia substantia in aliam substantiam fit transitus, aut ex imper-
 fecta, vt ex femine animal, aut ex perfecta, vt ex aqua aër, tunc ortus absolute est.
 Cùm autem in re aliqua forma prædita, ratione cuiusdam accidentis ipsius, mu- H
 tatio fit, vt cùm aqua ita calore afficitur, vt tamen à liquida sua natura non disce-
 dat, tum demum quidam ortus est, calor videlicet, totum autem alteratio est.
 Etenim ortus ille, qui absolutus est, aliud efficit: alterius autem qualitatis, altera-
 tio. At cùm ad speciem aliquam simile aliquid ex dissimili per alterationem ac-
 cedit, atque hinc nobis & quantitatis accessionem corpus facit, id quoque ortus
 quidam est, totum autem accretio. Verbi gratia, lignis ad ignem admotis, & in-
 census, flammæ accessio fit. At cùm ex lignorum ac aliorum corporum confri-
 ctu ignis efficitur, id non ignis accretio, sed ortus generatio tantummodò est.
 Cùm autem ignis igni adiungitur, ignis duntaxat accessio vocatur. Eodem mo-
 do, in reliquis & corporibus inanimatis res se habet. Quinetiam in iis, quæ anima
 prædita sunt, ad eundem modum accretio efficitur, assimilato nimirum per alter- I
 rantem facultatem alimento corpori quod alitur, eique adiuncto, atque hinc pro-
 portione accrescente corporeorum membrorum integritate. Quocirca cùm sub-
 stantia ea quæ adiungitur, vniuersum corpus non peruagatur, verum prior sub-
 stantiam protrudit, eaque vicissim priorem, atque ad hunc modum materiam am-
 plificatur, pro portione corpus totum accrescit, quemadmodum è contrario in
 corpore quod minuitur ac rugatur, propinquis partibus exhaustis, corpus vni-
 uersum imminutionem subit, per emigrationem quandam videlicet ac secessio-
 nem vbique facta diminutione. Porro autem nec quod effluit & abscedit, immi-
 nui, nec quod adiungitur, augeri dicitur, quamuis alioqui alterum per detractio-
 nem minus, alterum rursus per adiectionem maius fieri videatur. Nam & quod
 minuitur & quod augetur, remanere oportet, vt alterum imminutionem subeat, K
 alterum accretionem suscipiat. Quòd si aliquando cibus in flatum mutetur, cor-
 pus non augetur. Interitus enim ipsius est, in flatum mutatio, ac non accretio.
 Atque hoc nomine alteratio ab accretione discrepat, quòd id quod alterat, in-
 terdum vicissim alteratur, quemadmodum nos vestimenta, quæ frigida sunt, ca-
 lefacimus, atque ab ipsis vicissim calorem contrahimus, & balneorum aër calo-
 rem nobis afferens, calore vicissim à nobis afficitur. At quod accretionem affert,
 nunquam vicissim accrescit: verum cùm ad id quod augetur accedit, atque in
 ipsius substantiam mutatur, per eam facultatem, quam natura huic rei quæ augetur
 attribuit, ita denique accretionis munere perfungitur, similibus nempe par-
 tibus primùm ipsam excipientibus, atque ita deinde etiam dissimilibus. Hoc au-
 tem tum demum existit, cùm id quod additur, quãtitate superat id de quo detra-
 hitur.

A hitur. Nam cum corporea materia in continua influxione atque effluxione constituta sit, quando id quod influit & ingreditur, copiosius est eo quod effluit & abscedit, alimentum & accretio efficitur: cum autem æquale, alimentum quantat: cum verò etiam minus, alimentum & diminutio: nimirum eo, quod influit, hoc tantum afferente, ut species quoquo modo conseruetur. Potest quippe de crescente quoque quantitate species conseruari. Neque enim decrecio & imminutio absolute interitus est, sed interitus quidam: quemadmodum accretio ortus quidam. At in ea mutatione, quæ per locum fit, naturalis in superam & dextram, & anteriorem partem motus, ortus quidam dici queant: motus autem in inferam, & sinistram, & posteriorem, interitus quidam.

De natura.

CAP. VIII.

NATURA, est motus & quietis principium, in eo in quo primum per se inest, ac non ex accidenti. Quoniam autem motus actus eius quod potestate est, quatenus potestate est, superius esse dicebatur, quies autem eius cessatio, huiusmodi actus & cessationis causa natura est, hoc est rebus omnibus naturalibus à summo illo rerum omnium architecto insita aptitudo, & vis minime aduentitia, quæ per se moueantur & immutentur, ac rursus per se huiusmodi motui & mutationi finem imponant: huic in ipsis intus conditæ facultati & aptitudini naturæ nomen attributum est. Motum porrò hoc loco communiore latiorèque significatione pro omni mutatione accipimus. Huius igitur mutationis, quemadmodum & vacuitatis à mutatione, causa natura est: causa, inquam, propinqua, motuique subiecta. Natura enim mouetur, atque ita demum mouet. Primum autem & sine motu ac proprie rerum omnium, atque ad eò ipsius naturæ, causa Deus est. Quòd si etiam natura facere dicitur, & quidem modo rationi consentaneo: at efficiens ratio duplex est, altera per scientiam ac proprie faciens, altera sine scientia quidem & conuersione ad se, verum fixè ac præscriptè, atque antecedentis cuiusdam finis gratia. Quæ ratione natura facere dicitur, cum, quantum ad priorem rationem attinet, rationis expers sit. Vnde etiam haud abs re Plato instrumentalem causam eam esse tradit: quando quidem ut scia & ferra nil omninò norunt in rebus, quæ artis industria elaborantur, sic nec natura in iis rebus, quæ natura constant. Verum mens illorum omnium parens & architecta cuncta ante æuum explorata habet, proprieque efficit: sic nimirum, ut natura solam eam aptitudinem, quæ à summo illo Opifice accipit, infra præbeat: ipse autem Opifex arbitrato suo finem supernè tanquam lucem quandam porrigat. Vnde etiã naturæ actus per se potius est. Patitur enim prius, atque ita efficit: mouetur, atque ita demum motum affert. Ad hunc scilicet modum & motus, quatenus aliquid mouetur, & quietis, quatenus aliquid ad quietem tendit, principium & causa natura est. Principium, inquam, & causa huic rei, cui primum per se ac non ex accidenti inest. A diuncta sunt autè hæc verba, *in quo inest*, ob ea quæ arte fiunt. Hæc enim externa vi quispiam facit, nec in domo insunt, verum in ædificante. Ac proinde nec domus natura, architectura est. Additum est item, *primum*, quoniam lectus etiam motus & quietis principium in se habet. Nam si è superiore loco quispiam eum missum faciat, in inferum fertur. At non primum inest lecto huiusmodi motus principium, verum ligno, ac per illud lecto. Ob idque ne naturalis quidem dicitur lectus, sed arte factus. Ut enim lectus est, naturam non habet. Adiectum etiam est, *per se ac non ex accidenti*, quia medicus æger sibi ipsi mederi potest, sicque motus ac mutationis in sanitatem principium & causam in seipso habebit, ac primum, non tamen per se. Neque enim qua ratione aduersa valetudine laborat, principium motus in sanitatem in seipso habet, sed ex accidenti, hoc est qua ratione contigit, ut qui ægrotabat, medicus esset. Ergo quæ

Plato instrumentalem causam naturam appellat.

natura constant, motus causam in se habent: quæ autem in arte posita sunt, extrinsecus. Neque enim artifex, nec ars, motus causam in se habet. Deorsum enim fertur gleba, cum externa vi non mouetur: atque item externa vi lectus figuratur. Atque, cur gleba, cum ad integrum suum elementum peruenerit, quiescat, internè causa est: cur autè lectus figuretur, externè ab artifice manat. Etenim tam in iis, quæ natura constant, quàm in iis quæ ab arte proficiuntur, unde motus origo, inde etiam quietis principium existit. Caterùm non omnia ea quæ natura vi mouentur, per omnem sui motus speciem quiescere necesse est. Verùm quædam ex his, quæ mouentur, quietem etiam motui succedentem habent: quibusdam autem hoc accidit, ut quamuis in loco moueantur, tamen nunquam huiusmodi motum intermittant. Ac propterea natura, quæ motus & quietis principium est, iis quæ mouentur, hoc affert ut moueantur, iis item quæ quiescunt, hoc præstat ut quiescant, omnibus autem in uniuersum naturalibus rebus tum motus, tum quietis causa est. Atque ad hunc modum natura motus & quietis principium esse agnoscitur. Etenim non modò æthereum omne corpus per locum sine ulla intermissione mouetur: sed etiam ignis, quantum ad hoc motus genus attinet, nunquam quiescit. Nam ipse quoque ita naturam comparatus est, ut semper moueatur. Interest autem inter naturam & secundum naturam. Naturam enim id dicitur, quod naturalem substantiam, ut naturalis est, comitatur, eique accidit, velut corpori sanum esse & egrotare. Verùm, sanum esse, secundum naturam dicimus, ut de naturæ voluntate contingens: egrotare autem, præter naturam. Eodemque modo ignis naturam & secundum naturam hoc inest ut in superum feratur: at cum ignis per grauem materiam in inferum deprimitur, id naturam fit, non autem secundum naturam. Neque enim natura eum actum, quo species perficitur, detrimento affici vult. Quinetiam naturæ vitia ab ortu contracta, & ea quæ in priuatione consistunt, atque, ut in summa dicam, quæ præter votum succedunt, naturam quidem fieri dicuntur, quia secundum naturam actionem fiunt: præter naturam autem, ac non secundum naturam, quia natura huiusmodi aliquid minimè sibi spectandum proponit. Accidit autem interdum ut à fine aberraretur, quemadmodum in artis operibus præter artis intentionem, sic etiam in naturæ operibus præter naturæ voluntatem. Eoque nomine, aut propter redundantem materiam copiam, aut propter defectum, aut propter deprauationem, natura à scopo aberrare dicitur. Atque hinc infelices successus, qui præter naturalem consuetudinem existunt, oriuntur ac dicuntur. Porro inter hæc duo præter naturam & supra naturam, quæ quidem ab eo quod naturale est, deflexiones sunt, illud discriminis est, quod id quod supra naturam est, ab eo, quod naturale est, ad præstantius aliquid & cum utilitate coniunctum deflectat: quod autem præter naturam est, ab eo quod naturale est, in quod deterius est, exitiumque affert. Atque hoc item nomine, quia præter naturam, imbecillitatis naturalis opus est: supra naturam autem, potentia.

Adhuc de natura.

CAP. IX.

NONNULLI materiam, quæ in vnaquaque re est, naturam appellant, hoc est id quod primò in qualibet re naturali existit, concinnitatis omnis expers: ut, statuæ naturam æs, lecti lignum, atque alius cuiuspiam rei arte factæ aliud quippiam esse: naturalis autem omnis corporis, primam & qualitatis expertem materiam. Hinc porro adducti sunt, ut materiam naturam dicerent, quia in omnibus mutationibus remanet, eademque semper est. Quidam contra formam, quæ materiam ambit, naturam nuncuparunt, quia iuxta naturale nomen materia non dicitur, priusquam formam susceperit, quemadmodum nec æs statuæ dicitur, antequam statuæ formam acceperit: tanquam scilicet materia potestate duntaxat sit, quippè cum vnaquæque res actu notetur

Aliud est naturam, aliud secundum naturam.

Cur quidam materiam naturam appellant.

- A notetur & exprimatur. Atque isti rectius perfectiusque de natura coniecturam facere videntur, quam superiores. Alij id quod ex materia & forma mixtum & concretum est, naturam esse tradiderunt: propterea quod homo ex homine, & bos ex boue, atque, vt breui complectar, ex eo quod compositum est, id quod compositum & concretum est, oriatur. At hoc naturam est, non naturam. Alij rursum eam, tanquam procreationem, & ortum ac motum, per quem a producente producit id quod productum, naturam esse censuerunt. Vt enim in vestimento est & qui texit, hoc est textor, & quod textitur, hoc est vestis, ac tertio loco textura, que motus quidam est ab eo qui efficit in id quod efficitur: eodem modo in re natura constante, est & quod producit, & quod producitur, & inter hæc duo interiecta huiusmodi φύσις, hoc est natura, quæ tanquam ἐκ φύσεως est, hoc est productio, quam motum ac mutationem esse dicebamus. Ergo φύσις vocabulum huic φύσει, hoc est ἐκ φύσει conuenit: at vocabuli notio ei quadrat, quæ proprie φύσις, hoc est natura est, quæ res natura constantes procreat & producit, atque omnium rerum naturalium proximè efficiens causa est. Quemadmodum enim statuæ causa est ars statuaria, aliarumque item rerum in arte statuarum reliquæ artes: eodem modo naturalium etiam operum natura causa est, vt ex proportione intelligitur. Æri enim, materia qualitatis expers respondet: formæ autem statuæ, procreatio atque productio, hoc est naturalis motus ac mutatio: statuariæ verò arti, quæ æri motum affert, hoc est ipsum ad statuæ opus omnibus numeris absoluendum, mouet, atque componit, ea quæ proprie natura appellatur: ipsi denique statuæ, id quod ex materia & forma conflatum est: quod quidem naturæ opus est, non secus ac statuariæ artis, statua. Atque hæc ad Aristotelis scopum accedunt, qui naturam efficientem causam constituit. Quod autem Plato de his rebus præstantiùs differat, dum principem mentem efficientem omnium rerum causam, naturam autem instrumentalem duntaxat, hoc est adiuuantem causam esse pronunciat, ex eadem proportione cuius perspicere licet. Ac quidem corpus naturale, tum materia, tum forma præditum esse, quippè quod ex his constet, & ortum esse, proindeque motum ad ortum habere, atque etiam ante omnia motus authorem (nam cum motus sit, esse quoque, qui moueat necesse est) hæc inquam omnia apud eos qui rationis compotes sunt, controuersia omni carent. Quapropter, vt superiorem proportionem retineamus, æris, quod potestate statua est, prima illa & speciei ac formæ expers materia, quæ hoc tantum habet, vt potestate sit, hoc est quæ potestate est quicquid natura constat, corporeque præditum est, rationem habet: formæ autem statuæ, naturalis forma, qua materia informatur: potestatis porro actus, hoc est motus, per quem potestas in actum producit, æris motui, ad hoc vt in statuam effingatur, respondet, hoc est dissolutioni, effictioni, & politioni. Nam per hæc, id quod potestate statua est, hoc est ipsum æs, ad hoc mouetur, vt actu statua fiat: causa denique motus materiæ, per quem ipsius potestas in actum perducitur, hoc est, per quem motum ex eo quod materia potestate corpus naturale est, eò progreditur vt actu corpus naturale sit, hæc inquam causa, quam naturam dicebamus, statuariæ arti respondeat. Statuario igitur ipsi atque artifice, quid tandem est quod respondeat? An non omninò primus ille ac verus artifex, rerumque omnium architectus, hoc est Deus? Potestne igitur fieri vt ars extra artificem sit? Et quo tandem modo hic artifex erit, qui artem in se non habeat? Quocirca qui naturam arti comparant, aut naturam apud Deum esse concedent, Deique sapientiam & cognitionem eam appellabunt: aut si naturam in rebus naturalibus inesse dicant, Deum à sapientia & cognitione sua remouebunt. An non igitur, cum in artibus administra etiam instrumenta sint, rectius fuerit hoc dicere, naturam instrumenti potius rationem habere, vt quæ diuino motu moueatur, atque, aliàs alio modo ea quæ natura constant, immutet & inuertat, iis nempe rationibus, quas summus ille architectus pro insita sibi sapientia captum omnem mentis excedente, quæ res omnes efficit, tuetur, ac

Plato de
materia re-
ctius sensie
quam A-
ristoteles.

gubernat, perspectas & exploratas habet? Atque hæc de natura disputata sint: F
quæ quidem, vt diximus, iis quæ duntaxat mouentur, motus principium est: iis
autem quæ mouentur & quiescunt, motus & quietis principium: principium in-
quam & proxima causa, hoc habens, vt ea quæ in sensum cadunt, moueat & ad
quietem inclinet, singula nimirum certo quodam modo, pro vnius illius sapien-
tis architecti & rerum omnium authoris Dei nutu & arbitratu.

De loco & tempore.

CAP. X.

EORUM quæ sunt, alia motus sunt, vt ortus, & alterationes,
cæteraque mutationum genera: alia autem motuum princi-
pia, vt primo quidem loco Deus (hic enim summa & præci-
pua motus omnis causa est) deinde autem anima ipsa, suapte
vi res mouens, quæ ipsius participes sunt: ac tertio demum lo-
co natura, quæ hanc aptitudinem rebus naturalibus affert, vt
per se moueantur: at non item ex se, nam hoc animantium
proprium est. Eorum igitur quæ sunt, alia motus sunt, alia motus principia, alia
motui subiecta, vt corpora tam simplicia, quàm cõposita, alia denique ob ea quæ
motui subiecta sunt, vt locus & tempus. Ac corpus quidem in loco est: motus au-
tem in corpore: tempus demum in motu. Locus porrò est corporis continens
extremitas motus expers, in qua continet id quod continetur, hoc est, qua parte
id quod continet, cum eo quod continetur, copulatur. Vt enim vas, quod quidem
locus qui transferri potest, dicitur, non omni ex parte locus est rei circumfusæ, ve-
rùm caua illa interna superficies, per quam cum eo quod continetur, copulatur:
eodem modo locus etiam, qui vas, quod minimè transferri possit, dicitur, iux-
ta superficiem eam, qua circumfusæ corpora continguntur, intelligitur. Ita corpo-
re quoque vacat locus, ac * secundum participationem eius rei quæ in loco est,
dimensione caret. Superficies quippè est. Superficies porrò, tum corpore vacat,
tum longitudinis & latitudinis respectu dimensioni subiicitur. Sanè, corporum
omnium, quæ cælo cohibentur, locus, est concaua cæli superficies. Nam etsi,
quantum ad partium lationem attinet, cælum mouetur, at alia tamè ratione mo-
tus expers est, qua nimirum locum simul in totum non immutat. Itaque in vni-
uersum à motu alienum est, particulatim autem motu, & quidem perpetuo, ci-
etur, motumque maximè æquabilem ac summè intensum efficit. Rursum ea æthe-
ris superficies, qua cum aère copulatur, elementorum cõstru, quæ infra lunam sunt,
reliquorumque inferiorum corporum locus est. Atque ita deinceps vsque ad sin-
gula corpora tum ampliores, tum angustiores loci reperientur. Et propinquus
quisque locus, idem etiã maximè proprius est, hoc est ea, qua cum ambiente cor-
pore coniungitur, aëris aut aquæ aut terræ superficies: non transfuente videlicet
aqua, ne alioqui vt in vase potius, quàm vt in loco, corpus quod in ea est, relin-
quatur, quia transferri potest locus qui in aqua est, ac præsertim si corpus etiam
simul transferatur. Atque hic quidem locus complexionis ac susceptionis ratio-
ne existit. Quicquid enim rem aliquam complectitur, ei locus efficitur, tum quia
ipsam ambit ac complectitur, tum quia eam suscipit. Atque hic locus est, qui
latiore significatione dicitur, qui etiam motus expers est, ac separari potest, alias-
que alius efficitur, prout nimirum corpora aliò atque aliò migrant. Vt autem ac-
curatiùs disseramus, locus, situs earum rerum quæ sitæ sunt, mensura esse videtur,
quemadmodum etiam tempus motionis earum rerum, quæ motu cientur, mensu-
ra est. Duplex autem est situs, alter ad essentiam pertinens, alter aduentitiuus. Qua-
re duplex etiam locus est, alter naturalis, alter ex accidenti. Quin is quoque situs,
qui ad essentiam pertinet, duplex est, alter ratione aptæ commodæque colloca-
tionis propriarum partium cuiuslibet rei, tanquam in vniuersum considerata,
per quam caput & manus & pedes, cæteraque membra in animali certo modo sita
sunt,

- A** sunt, tum naturę membrorum inter se, atque etiã ad totum animal habita ratione, tum totius animantis ad membra: atque item in plantis radices & stipites ac rami. Alter autę ea ratione, quã totum tanquã pars ad id, quod latius patet, refertur. Vt enim vnaquęque pars per se totum quiddam est, si autem cum toto comparatur, pars duntaxat: velut, caput per se quidem totum est, pars autem corporis dicitur: ad eundem modum totum etiam cum re aliqua latius patente comparatum, partis rationem habet. Verbi gratia, terra per se totum est, ratione autę vniuersi mundi, pars dicitur. Duplex est igitur etiam naturalis locus, alter propriarum cuiusque rei partium apta collocatio: alter, secretio & fors ad continendas singulas totius mundi partes. Quo significato locus terrę dicitur media mundi regio. Ac si quis terram de medio mundi situ submoueat, ipsa quidem partium suarum accommodatum ordinem in sua integritate retinebit: at tum tanquam vniuersitatis pars, situ suo carebit. Vnde etiam ipsa prorsus missa facta, in medium feretur: tametsi alioqui partes ipsius mutuam inter se locorum cõiunctionem retineant, etiam cum ipsa extra mediam regionem esse animo atque cogitatione fingetur. Ob hunc porrò locum res naturales tum motui subiectę, tum insistentes, partim mouentur, partim insistent: vt quę motu cientur, tanquã partes situm percipiant, quę autem insistent, in eo loco, qui ipsis, tanquam partibus, attributus est, commouentur. Hac igitur significatione, continentis corporis extremum locus non erit. Quoniam enim modo continentis corporis terminus ordinis & secretionis causa esse queat, cum ipse potius terminus, ab iis quę in ipso fiunt, & quę ab eo comprehenduntur, definiatur & circumscribatur? Et quidem propriarum cuiusque rei partium accommodata collocatio, inseparabilis locus est, siue res moueatur, siue quiescat. Perpetuò enim eadem manet, quandiu res extiterit. * Reliquus autem locus separari potest. Nam cum corpora mouentur, simul cum ipsis non mouetur. Eoque nomine, quę loci ratione mouentur, quodammodò in loco esse dicuntur, ac rursus quodammodò non in loco. Et enim in loco ipsis tanquam partibus assignato non sunt. Alioqui enim profectò quiescerent, cum hunc locum tenerent. At in loco corporibus aliis attributo atque secreto sunt, puta in aëre, aut aqua. Atque hic est locus, qui in latitudine dicitur, aliis quidem assignatus, ex accidenti autem, eorum, quę mouentur, locus effectus. Motus enim, qui per locum fit, aliàs alios situs assumit, intermedio nimirum aëre aut aqua diuisione tantisper subeuntibus, quoad præterierit id quòd robore antecedit. Atq; situs ille, quę id, quod mouetur, per commutationem accipit, partium aëris aut aquę situs est. Fir autem etiam ei quod mouetur, aduentitijs situs. Nam quod ipsum, vt rei motum subeuntis situm, metitur, huic rei quę mouetur, locus ex accidenti existit. Ex quo efficitur, vt rei, quę per locum mouetur, præter partium suarum aptam collocationem nullus peculiaris locus sit. Non enim eius loci, quem permutat, secretio existit, sed continentis aëris aut aquę: cuius aliàs in alia parte id quod mouetur, fieri solet. Itaque præclarè locum definiunt, qui ipsum situs eorum, quę sita sunt, mensuram esse aiunt. Hac enim definitio locum omnem complectitur, tam in
- E** corporibus, quàm in rebus corpore vacantibus consideratum. Nam in iis etiam, quę corpore vacant, ordinis ratione situs animaduertitur. Vt binarius ante ternarium situs esse dicitur, & ternarius ante quaternarium: atque huius situs ratione numerorum locos nouimus. Est autem etiam in corporibus, vt dictum est, situs, tum substantiam attingens, tum aduentitijs: substantialis quę item duplex. Itaque pro situs discrimine ratio ea loci, quam attulimus, diuersis locis accommodatur. Ac quid sit locus, ad hunc modum à nobis designatum est. Tempus autem est numerus motus. Numerus porrò vocatur, tam qui numerat, quàm qui numeratur: quemadmodum etiam mensura dicitur, tam quę metitur, quàm quę mensurę subiicitur. Velut, singularis numerus, hoc est ex vnitatibus conflatus, & numerus equorum aut bouum. Ac rursus choenix lignea, & item choenix tritici: & amphora figlina, & item aquę amphora. Quin id etiam quod numeratur, duplex est,

Que ratio-
ne loci mo-
uentur, par-
tim in loco
sunt, par-
tim non in
loco.

Loci defi-
nitio.

Temporis
definitio.

alterum ratione quantitatis, vt duos motus aut tres dicimus: alterum ratione ordinis, vt priorem ordinem & posteriorem dicimus. Est igitur tempus numerus motus, tam vt numerans, quam vt numeratus. Numeratus autem ratione ordinis, vel ratione prioris & posterioris: priori nimirum ac posteriori secundum substantiæ extensionem vsurpatis. Ac quidem tempus à primo & simplici motu, qui in orbem fit, numeratur, vicissimque eum numerat. Alioqui si huiusmodi motus à tempore nõ numeretur, à quo tandem numerabitur? Tempus itaque primum ac principem motum, hoc est conuersionem metiēs, per eum & ceteros alios quoque motus metitur. Ac proinde conuersionis quidem numerus tempus erit, tum vt numerans, tum vt numeratus: reliquorum autem motuum, vt numerans duntaxat, non item vt numeratus. Non enim mea etiam ambulationis, & tuæ dealbationis numerus tempus erit (Nam si ita res se haberet, non vtique diuersitatis expers esset, nec per vnũ temporis punctum fecerneretur.) Verum cum per primum ac simplicem duntaxat cœli motum, iuxta id quod in prius & posterius est, tempus numeretur (etenim quod prius & posterius in huiusmodi motu numeratur, tempus est) ita denique ea, quæ in diuersis motibus priora & posteriora sunt, per vnũ suum temporis punctum numerat. Vnde etiam simul vbique idem tempus est: quippe cum motus omnis mensura sit. Tempus enim motum omnem metitur. Quemadmodum autem aliis motibus maiorem vim habet motus ille, quo res aliqua per locum agitur: ita etiam tempus, quod cum eo existit, maiorem eo vim habet, quod cum aliis existit. Atque etiam haud scio an non, si rem accuratius consideremus, hoc tempus quod cum locali motu coniunctum est, reliquos etiam omnes motus, puta ortus, accretiones, alterationes, metiatur. Etenim per horas & dies, & menses, & annos, aliorum etiam motuum extensionem metitur. Nec verò motuum duntaxat mensura tempus est, sed etiam quietum. Nam & illas tempus ex accidenti metitur. Non enim vt quietes sunt, hoc est motuum absentia, in mensuram cadunt: sed quæ ratione ipsa quoque quodammodo motus dici possunt. Duplex enim est motus, alter quieti oppositus, * alter fluxus tantum & extensio, quæ quidem etiam quietem comprehendit. Ita tempus, tam quod mouetur, quam quod quiescit, metitur. Nam & quantus ipsius motus, & quanta quies sit, metitur, hoc est vtriusque horum, quantum ad substantiam attinet, extensionem. Ac proinde, vt summam dicam, tempus est mensura eius, quæ in ortu est, fluxionis: quæ quidem communis est & motus & quietis, & essentia in omnibus rebus quæ oriuntur. Tempus autem non ideo numerus dicitur, quod absolute atque omnino numerus sit (si quidem continuus etiam ipse est, quemadmodum & motus, & magnitudo) verum quia per distinctionem prioris & posterioris, quod in continuatione est, ab iis agnoscitur, qui hanc vim habent vt tempus sentire possint, propterea numerus dicitur. Nec verò tantummodo numerus est, sed etiam mensura ipsum quoque est, non secus ac numerus. Quadruplex enim mensura est, numerus nempe, magnitudo, locus, & tempus. Numerus distinctionem metitur, magnitudo distantiam, locus omnis generis situm, tempus ortus fluxum & extensionem. Diuiditur autem proprie tempus in præteritum & futurum, & quidem per temporis punctum diuiditur. Estque temporis momentum præteriti finis, & futuri principium, temporis autem pars ne minima quidem: verum quod est in linea punctum, & in motu minima, id est motus punctum, hoc etiam in tempore est temporis punctum. Quantitatis enim expertia atque ab omni diuisione aliena sunt, linea, motus punctum, & temporis puncta. Atque ad hunc modum se habet id quod primum ac per se temporis punctum dicitur. Vt autem & corporis continentis terminus locus dicitur, & item domus tota locus eius qui in domo est, quatenus continentis corporis terminum continenter in se habet: ad eundem modum temporis quoque punctum dicitur, tum quod primum ac per se est, hoc est quod partibus caret, atque ab omni diuisione remotum est, tum hoc ipsum quod in instanti tempore dicitur: quod quidem

Duplex est
motus.
*

A quidem temporis pars est, ac iuxta latiore diuisionem à præterito & futuro distinguitur. Punctum quoque dicitur huiusmodi temporis pars, quatenus continenter in se habet punctum illud, quod primum ac per se punctum temporis dicitur. Instans igitur tempus est, quod in vtramque temporis partem adiacet, estque huic temporis puncto, quod proprie dicitur, particulare tempus, ex præterito & futuro constans: ac propter eam affinitatem & propinquitatem, quam cum puncto temporis, quod proprie dicitur, habet, punctum quoque temporis ipsummet appellatur.

De infinito.

CAP. XI.

B **N**FINITUM quinque modis dicitur. Primò, id quod partibus & quantitate caret, vt in linea punctum. Linea enim finis punctum est: at punctum ipsum finis est expers, quandoquidem ne pars quidem vlla est. Ex quo efficitur, vt quotcunque puncta inter se confluant, ne minimam quidem lineam partem perficere possint: quippe que ne sese quidem tangere queant, verum cuncta duntaxat accommodentur. Nam quæ se tangunt, in terminis sese tangunt. Quæ autem partibus omnibus carent, non est dubium quin eadem termino quoque careant. Quæ autem termino carent, ea ne tangere quidem sese possunt. Etenim ea demum se tangere dicuntur, quorum termini coniuncti sunt. Quam autem rationem habet punctum in linea, eandem habet punctum temporis in tempore, & motus punctum in motu. Quamobrem cum lineæ, temporis & motus puncta nullas partes, nullumque proinde terminum habeant, idcirco infinita dicuntur, hoc est nullo fine circumscripta. Secundo modo infinitum id dicitur, cui figura hoc affert, vt nullus ipsius finis inueniri possit, vt in rotundis ac sphaera speciem imitantibus figuris. In his enim per inuersionem semper aliquid accipi potest, quamuis ab iisdem ad eadem semel atque iterum ac saepius volutatio fiat. Tertio modo infinitum dicitur, quod ita constructum est, vt nullo modo, vel potius non nisi ægrè transiri queat, vt Cretensis labyrinthus, & apud Lacedæmonios barathrum illud cui Ceadæ nomen erat, in quod rei capitalis damnatos iniiciebant. Nam quod è labyrintho exeundi ratio aliqua esset, Dædalus eius artifex ostendit, cum in labyrintho vnâ cum filio Icaro à Minoë inclusus, fuga se subduxit, atque ante eum Theseus, cum de Dædali consilio in portâ ingressu filum appendit, ipsumque in egressu secum traxit. Quod autem è Ceadâ exitus etiam aliquis pateret, vulpes ea planum fecit, quæ Messenium Aristomenem duxit, exitumque ei demonstrauit. Quarto modo infinitum istud dicitur, quod cum ita naturâ comparatum sit, vt transiri possit, alia tamen ratione transitu caret, quemadmodum torrida, & nimio frigore rigida terræ regio. Quatenus enim vtriusque magnitudo finita est, vtraque etiam peragrari potest: verum aeris intemperies obstat, quominus peragrari queat. Quinta & magis propria infiniti significatio est, ex quo aliquid semper sumere licet, nõ autem idem.

E Hoc autem in numero consideratur per additionem, in magnitudine verò per diuisionem. Nam & omni numero semper aliquid adiacere licet: & quidquid continuum est, infinite diuidi potest. At in tempore ambo simul confluunt, additio nimirum & diuisio. Ac per additionem quidem hoc habet futurum tempus, vt infinitum sit: per diuisionem autem, præteritum. Quin in his etiam quæ augentur, & quæ diuiduntur, potestate infinitas inest, quia scilicet & illa semper augeri, & hæc diuidi possunt. Nam neque numerus actu in infinitum auctus est: quippe cum quouis numerus sumptus actu finitus sit: neque magnitudo actu in infinitum diuisa erit: quandoquidem omnis diuisio actu effecta finitas sectiones ponit. Ad hunc igitur modum omne quoque tempus, quod actu diuisum est, vel additionem suscepit, finitum ac terminatum est. Ac proinde in quibus rebus est infinitum, potestate tantum agnoscitur. In eo enim quod sectio semper fecari

queat, nec vnquam finem habere, ac rursus accretio semper augeri, nec vnquam finem habere, infinitum consideratur. Ex quo perspicuum est, infinitum in ea demum re locum habere, quæ diuidi atque augeri possit. Quamuis enim non diuidatur id quod diuidi potest, nec item augetur id quod augeri potest, nihilominus tamen alterum in infinitum diuidi, alterum in infinitum augeri potest. Quamuis autem etiam in eo quod diuiditur & quod augetur, infinitum consideratur: at istud tamen intelligendum est, quoad diuiditur & augetur. Atque accretio in infinitum, item quæ diuisio, potestatis actus est, verum imperfectus. Remanente enim potestate, fit: & dum fit, suum esse habet. Et quemadmodum rei quæ motu cieri potest, actus id quod potestate est cõseruans, motus esse dicebatur: sic etiam rei in diuisione & accretionem cadentis actus, id quod potestate est retinens, infinitatem habet. Simul enim atque à potestate seiunctus est, statim finem cepit, atque infinitatis iacturam fecit. Itaque infinitum à potestate minimè excedit. Atque ad hunc modum Plato magnum & paruum infinitum dicebat, quod in vtramque partem infinitas potestate fit. At quantum ad perfectum actum attinet, nulla omninò in mundo magnitudo nec multitudo infinita est. Neque enim vlla magnitudo cœlum excedit: quod tamen finitum est, quippe cum ipsius quoque motus finitus sit. Etenim breuiore temporis spatio quam diei vnus integri, totum ex eodẽ puncto in idem per gyrum voluitur. Porro cum cœlum, quod omnia cõplexu suo cõercet, finitum sit, quo tandem pacto intra ipsum infinita multitudo esse queat? Ac rursus alio modo ita agamus: Cum infinito nihil maius sumi possit (nam si posset, infinitum perfectò infinitum non esset, cum maius aliquid seipso haberet, ac proinde finitum esset) fingamus arenam multitudinem infinitam esse. Adiuñctis igitur ad eam indiuiduis animantibus, stirpibus, stellis, aliisque omnibus rebus corpore constantibus, maior omninò multitudo reperitur. Ex quo efficitur, vt arena quoque finita sit: siquidem multitudo ea maior inuenitur. Consimiliter autem reliqua etiam corpora, si priuatim considerentur, citra omnem dubitationem finita esse cognoscuntur. Ex quo perspicue constat corporum omnium multitudinem finitam esse. Nam quod ex finitis constat, sine vlla controuersia finitum est. Concludendum est igitur nihil in mundo infinitum esse.

Quantum ad perfectum actum attinet, nihil in mundo infinitum est.

De elementis.

CAP. XII.

PRIMIS & incorporeis ac simplicissimis elementaribus omnis naturalis corporis principis, hoc est de materia & forma, seu de informi materia, & qualitate materiae experte (qualitas enim forma est, vt quæ corpus qualitate affectum informet) superius dictum est. Nunc autem de quibusdam aliis secundis principis corporeis, ex primis illis principis constatis, dicendum est, quæ quidem proprie elementa & simplicia corpora appellantur: elementa nempe, quoniam reliqua naturalia elementa continenter ex his constantur: corpora autem simplicia, respectu eorum quæ ex ipsis constant. Omnia enim ea, ex quibus compositio fit, ea quæ ex his componuntur, simplicitate antecedunt. Ac quidem repugnantiam in speciebus esse (siquidem omnis ortus ex contrario est, ac rursus omnis interitus in contrarium) prius admonuimus. Quonia autem, cum corporum omnium, tam naturalium, quam sensilium, principia inuestigaremus, materiam ac repugnantiam cognouimus: hinc videlicet sequitur, principem omnem repugnantiam sensilem esse, nec tamen quamlibet sensilem, sed eam demum, quæ materiae maximæ adiuncta & cõmunis est, atque omnia corpora peruagatur. Eiusmodi autem est ea, quæ sub tactu cadit. Nam cum sensuum omnium primus secundum naturam tactus sit, non abs re hoc quoque cõmuniter omnibus rebus sensilibus impertit, vt tangi possint. Ex sensilibus porro, quædam oculorum sensum fugiunt, propterea quod colore carent, vt aer: quædam exaudiri nequeunt, quia strepitum nullum

- A nullū edunt, vt spongia & lana: quippè cūm, duris etiā & renitētibus corporibus, non per se, verūm per collisionem cum aēre, hoc naturā cōparatum sit, vt strepitum emittant. Quin re odores quidē sensilia omnia peragant. Aēr etenim, vt coloras, ita etiā propriū odoris expers est. Atque hac ratione transehendorū colorum & odorum facultate præditus est. Ac ne qualitates quidē ad gustum pertinēt in omnibus existunt. Aqua siquidē, cūm saporibus subiecta sit, per se tamen sapore caret. Solas autē eas qualitates, quæ ad tactum spectant, per corpora omnia grassari perspicimur. Ac proinde tactui subiectæ sunt eæ repugnantia, quæ per omnia corpora grassari, maximèque communia principia esse possunt. Quanam ergo sunt eæ repugnantia, quæ sub tactum cadunt? Frigiditas & caliditas, humiditas & siccitas, leuitas & grauitas, mollities & durities, viscositas & ariditas, læuitas & asperitas, tenuitas & crassities, raritas & densitas: quæ omnes coniugationes numero octo sunt. Harum quædam mutuò in sese agere nequeunt: quædam autem in aliis cōprehenduntur. Necessè est autem vt principes repugnantia in sese mutuò totē in totas agant, quò per eas ortus & interitus perficiatur: nec aliæ sub aliis collocentur. Quonam enim alioqui modo æquè principia esse possent? Enim uerò graue & leue, asperum item & læue, nec agere nec pati possunt. Nam nec graue grauitatem, nec leue leuitatem vicino corpori impertire queat: nec rursus asperum asperitatem, nec læue læuitatem. At uerò molle & durum, viscosum & aridum, tenue & crassum, rarum & densum, hæc inquam omnia vnà cum humido & sicco coeunt. Etenim humidum in alieno termino facillè coërcetur, meatu sique replet. Cuiusmodi etiam est quod partium tenuitate præditum est: quippè quod in omni termino facillè contineatur, & quæ inania sunt, repleat. Si quidem in modium nucum iniecta similia, in intermediis nucum, hoc est solidi corporis, vacuas regiones penetrat atque eas replere potest. Quod etiam ipsum id quod humidum est, efficit. Nam aqua omnem terminum comitatur, qui quidem tangatur & contineat. Ob eam igitur causam tenue sub humido collocant: eodémque modo crassum sub duro. Quemadmodum enim siccum in suo quidem termino facillè coërcetur, in alieno autem ægrè (repugnat enim, nec iis à quibus cōtinetur obsecundat) eodem modo etiam crassum, quia partium magnitudine præditum est, non in omnem regionem penetrat. Itidem quoque densum & rarum, alterum sub sicco, alterum sub humido constituunt. Videndum autem, ne tenue & crassum, rarum & densum ab efficientibus & patientibus qualitatibus idcirco submoueantur, quia nec ipsa mutuò inter se tota in tota agere queunt. Nec uerò arenam aut cinerem quisquam ob eam partium tenuitatem que ipsis inest, humida vocare cogetur, cū perspicue sicca sint. Nam viscosum cū quadam affectione humidum esse constat. Quod si viscosum humidum est, aridum certe, quod cum eo pugnat, siccum erit. Contraria quippè cōtrariis insunt. Cedit autē tactui molle, quatenus humiditatis particeps est. Cedere enim propriū est humidi. Eòque nomine molle etiā sub humido cōprehenditur: proindeque etiā durum sub sicco. Hinc igitur liquet duas tactui subiectas repugnantias reliquas esse, quæ ita cōparatæ sint, vt totæ per totas agant & patiantur, nec villo modo sub quibusdam cōtineantur, caliditatem videlicet & frigiditatem, humiditatem item & siccitatem, quæ communia proculdubio corporum omnium sensum mouentium informantia principia sunt. Quin *διεσπών* quoque, & quod madefactum est, & quod propriè humidum est, quatenus eiusmodi sunt, sub eo quod simpliciter & absolutè humidum est, cōprehenduntur. *διεσπών* porrò id dicitur, quod superficie tenus alienam humiditatem habet: vt si quis in lapidem fortasse, aut lignum, aut animantis corpus, aut etiam in vestem aquam infundat, dum tamen parçè. Nam quod in intimis partibus alienam humiditatem habet, madefactum nominatur: cuiusmodi scilicet lutum est. Propriè autem humidum id appellatur, quod propriam in imo abstrusam humiditatem habet, eamque ostendit, quemadmodum cera, plumbum, & cætera quæ liquefcere possunt, cū liquefcunt. Quod si hæc quæ comme-

morauimus, sub eo, quod simpliciter & absolute est, humido continentur, non est F
 dubium, quin contraria quoque complectatur id quod absolute siccum est. Op-
 ponitur autem *desiccatio* id quod proprie siccum est, quod quidem ne superficie qui-
 dem tenus alienam humiditatem suscepit: madefacto autem id quod madiditatis
 expers est: ei autem quod proprie humidum est, id quod concretum ac rigidum
 est, ut sunt ostrea, & metalla, tam quæ liquefcunt, quam quæ liquefcere possunt,
 antequam liquefcant. Concretorum enim ac rigidorum quædam liquefcunt,
 quædam liquefcere nequeunt. Ei denique quod simpliciter humidum est, ac to-
 tum omnino perspicuam suam humiditatem semper habet, id etiam opponitur,
 quod absolute siccum est, hoc est quod totum itidem profus insitam siccitatem
 habet. Quæ cum ita se habeant, quoniam omnis in vniuersum repugnantia tactui
 subiecta, tam quæ efficiendi, quam quæ perpetiendi facultate prædita est, prædi- G
 ctis duabus coniugationibus associatur, neutra autem harum sub altera inueni-
 tur (neque enim calidum vllum aut siccum sub altero collocatur, alioqui quic-
 quid calidum, idem quoque siccum, aut quicquid siccum, idem quoque calidum
 esset: nec frigidum vllum & siccum sub altero propter eandem causam ponitur,
 multo sanè minus contraria sub contrariis esse possunt, quæ enim ea quæ inter se
 pugnant, alia sub aliis esse queant?) constat profecto corpora ea, quæ à prædictis
 repugnantibus primò informantur, naturalium omnium corporum continua ele-
 menta esse. Informatur autem primùm ignis calore & siccitate, ac præcipuè ca-
 lore. Aër autem calore & humore, magis tamen humore. A qua verò humore &
 frigore, sed potissimùm frigore. Terra denique frigore & siccitate: sed maiori ex H
 parte siccitate. Ignis igitur & aër & aqua & terra continua compositorum corpo-
 rum naturalium elementa sunt. Quæ quidem elementa, non ut elementa, sed ut
 corpora qualitate prædita, tum alia ex aliis oriuntur, tum alia in alia occidunt. At-
 que ea quidem, quæ communem qualitatem nata sunt, ut ignis & aër calorem,
 & aqua & terra frigus, facile alia in alia migrant, ut quæ qualitatis vnus ratio-
 ne profus immutentur. Quæ autem vtriusque qualitatis respectu inter se oppo-
 nuntur, ea tardius inter se mutuo demigrant, ut aqua & ignis, terra & aër, quæ etiam
 absolute inter se contraria sunt. Nec obstat quòd ea essentia sunt, essentia porro
 nihil est quod aduersetur. Non enim, ut essentia atque subiecta sunt, ignis & a-
 qua, rursusque aër & terra inter se pugnant: sed earum qualitatum ratione, per quas I
 informantur. Calor enim, quo ignis præditus est, cum aquæ frigore pugnat, ac
 siccitas cum humore: rursusque humor aëri insitus terræ siccitati aduersatur, &
 calor frigori: ac denique in omnibus elementis contrariae qualitates contrariis
 opponuntur. Omnes porro, quæ ad substantiam pertinent, qualitates, etiam si spes-
 cies quædam sunt (etenim cum primo subiecto, nimirum materia, secundum sub-
 iectum, hoc est corpus, efficiunt) tamen si separatim sine subiecto considerentur,
 accidentia sunt. Eaque de causa & forma, & informantes qualitates appellantur:
 quippè cum altera sit forma quam efficiunt, ab ea specie diuersa, cuius ratione ip-
 sæ species dicuntur. Altera enim simul cum materia intelligitur, & essentia atque
 subiectum est, ut ignis quatenus ignis, & terra quatenus terra, & reliquæ species quæ K
 efficiuntur. At altera illa species, per quæ qualitates species dicuntur, tum sine ma-
 teria excogitatur (quoniam enim alioqui pacto corpora ex materia & forma dici
 possent?) tum nec essentia nec subiectum est. In subiecto autè præsertim, quamuis
 aliquando essentia dicatur, propterea tamè essentia dicitur, quia cum subiecto es-
 sentiam vnã efficere potest, neque ab eo quod effectum est, citra ipsius interitum,
 hoc est dissolutionem, decedit. Ob eam inquam causam species, & secunda & mi-
 nus essentia dicitur, imò, ut rectius loquar, essentiale quiddam, ac non essentia. Rur-
 sumque proprie ac primùm & maximè essentia esse à veris Philosophis traditur &
 affirmatur. Nam quod sine materia excogitatur, ut quod in materia, tanquam in sub-
 iecto existentiam habere queat, non sine causa essentia proprie non dicitur. Quod
 autem simul cum materia actu est, & cum ea subiectum vnum existit, tanquam per
 synec-

A syncdochem ab altero eorum, quæ ad cõpositum omnibus numeris absoluen-
tium cõcurrunt, vniuerso nuncupato, huiusmodi species optimo iure essentia pro-
priè ac primùm & maximè dici queat. Hoc porro maximè speciale est, quod par-
ticulares omnes essentias cõplectitur & cõprehendit, eandem quæ ad eas ratio sem
habet, quam integrum aliquid ad similes suas partes. Atque ad hunc modum
Plato quoque singulos homines minutas hominis particulas appellauit. Enimue-
rò cum quatuor generales qualitates sint, non abs re etiã quatuor elementa sunt,
duplicem quæ, singula qualitatem acceperunt. Nam hinc duntaxat fit, vt elementis
repugnãtia inter se atque affinitas insit, propter quas ortus & interitus efficitur, atque
vniuersitas conseruatur. Etenim per repugnãtia ortus & interitus efficitur. Om-
nia enim ortus ex contrario à cõtrario est: ac rursus omnis interitus in cõtrarium
B à contrario. Neque enim à quolibet afficitur id quod afficitur, verùm à cõtrario.
Verbi gratia, frigidum à calido calore afficitur. Et lucerna in ingentem rogam
coniecta extinctionem subit. At interim ea non à simili afficitur, verùm à cõtra-
rio. Quippè minor flamma à maiore absumitur. Maius porro cum minore pu-
gnat. Igitur propter repugnãtiam ortus & interitus efficitur: propter affinita-
tem autem & cognatione, vniuersitas permanet. Etenim frigiditatis ratione terra
cum aqua, & ratione humiditatis aqua cum aère, & ratione caliditatis aër cum igne,
& ratione siccitatis ignis cum terra copulantur. Atque ad hunc modum cõcinnus
quidam orbis coniunctionis rerum inter se pugnantium omnibus suis partibus
perficitur, ac chorus ex dissidiis & cõmerciis inter se deuinctus absoluitur. Quin
C per ponderum quoque momenta, tum copulantur, tum dirimuntur elementa. Gra-
uis enim duntaxat est terra, proindeque omnibus elemētis subdit: leuis duntaxat
ignis, eoquæ nomine supra res omnes, quibus hoc à natura insitum est, vt in rectum
ferantur, eminet. At aqua terram quidem leuitate superat, atque hac ratione emi-
net: grauitate autem aërem, hætenusque subdit. Aër verò, vt aqua leuior, ita rur-
sum igne est grauior. Ac propterea si per se & absolute considerentur elementa,
terra graue elementum est, ignis leue, aër autè & aqua alia atque alia ratione leuia
& grauia sunt, suaque opera, ea quæ maximo interuallo distita sunt, hoc est ignem
& terram, inter se copulant. Etenim quadam ratione magis inter se cõtraria sunt
ignis & aqua: quadam autem rursus ratione ignis & terra. Nam si efficientium
D & perpetientium qualitatum rationem habeamus, ignis & aqua magis inter se dissi-
dent: si autem ponderum momenta consideremus, ignis & terra maximè inter
se pugnant. Hincque etiam permagna locorum inter se distantia ipsis contig-
git. Terra enim cunctis corporibus inferior est: superior contra, hoc est statim
infra Lunam ignis. Hic porro de elementari igne loquimur, quod propriè *ἔπειρα*
νεύμα, hoc est fomes, vocatur, quia cum motum aliquem nanciscitur, plerumque
inflammat, ignisque eiusmodi efficitur, qualis est is, qui nobis vsui est, atque
inseruit. Hoc enim differt ignis elementaris ab eo quo vtimur, quod is quo vti-
mur, supra modum feruidus est, vt glacies supra modum frigida. Eoque fit, vt nec
ex glacie quicquam oriatur, nec ex igne quo vtimur. At verò elementaris ignis,
E & elementaris aqua, generandi vim habent, atque ad compositorum corporum
coagmentationem assumuntur. Cum autem modum excedunt, hæc quidem glaci-
em, ille autem hunc ignem, quem ad vsu nostrum adhibemus, efficit. Enimuerò
cum alterutrum elementum multis partibus alterum excedit, quod minus est, à
maiori superatum, immutatur, prorsusque tale efficitur, quale id à quo superatur.
Cum autem quæ contraria sunt, æquas quodammodo vires habent, neutrumque
alterum viribus magnoperè superat, tum demum cõpositum corpus efficitur, dum
nimirum vtrumque vim suam in alterum exerit, rursusque ab altero afficitur,
neutrumque propter virium æqualitatem ab altero superatur, verùm vtriusque
extremities retunduntur, atque intermedium aliquid oritur. Quoniam au-
tem intermedium istud simplex & indiuiduum non est (etenim in latitudine

*Singuli ho-
mines ho-
minis velut
particula
sunt Plato-
ni.*

*Ignis ele-
mentaris, et
nostrum di-
scrimen.*

consideratur, ac valde diuersum est, quemadmodum id quod inter album & nigrum p
interiicitur: est enim pallidum, & rufum, & fuscum, aliaque item multa) proinde
etiam complures sunt compositorum species, atque inter & diuersa, diuersis tam ef-
ficientibus quam aduentitijs qualitatibus praedita, pro ratione videlicet tempera-
tionis atque commutationis elementorum, hoc est ignis, aeris, aquae, ac terrae. Nam
haec sola corporum elementa vocare permultis Physicis placet, in iisque magni
illi inter medicos nominis Galeno: materiam autem & qualitatem, hoc est for-
mam, principia duntaxat. Hoc enim inter principia & elementa, discrimen con-
stituunt, quod principia eiusdem cum his rebus, quarum principia sunt, generis
esse minimè necesse est, cum contra elementa eiusdem omninò generis sint. Eo-
que nomine simplicem qualitatem, puta calorem, aut siccitatem, aut frigus, G
aut humorem, compositae qualitatis elementum esse aiunt, nimirum caloris
simul & siccitatis, ac rursus frigoris simul & humoris: simplex autem corpus, cor-
poris non simplicis elementum, verbi gratia, ignem, aut aërem, aut aquam, aut ter-
ram, compositi corporis elementum. Simplex enim corpus est materia cum qua-
litate coniuncta, puta cum calore, aut frigore, aut siccitate, aut humore. Atque haec
quatuor elementa pura & sincera, mens sola distinguens intueri potest. Neque
enim vllum eorum ab aliorum commixtione liberum atque immune est: quan-
doquidem omnia per ea, quae alterum & diuersum genus seu speciem habent, adul-
terata, & cum eis permixta sunt, atque aut vberius aut parcius inter se comunican-
tur: ita ut ratione eius quod vincit ac dominatur, aliud ignis, aliud aqua, aliud aër, H
aliud terra nuncupetur. Quod etiam ipsum sensus quoque docet. Terra enim per
aquae complexum, tanquam glutine quodam deuincta comprimatur, minimeque
perforatur: per ignem autem colore inficitur, ac velut recreatur. Plena item sem-
per est, locum nimirum atque aditum vacuo minimè condens: quamuis alioqui
propter aeris ingressum effluat, eoque etiam fit, ut recta stet, atque à ruina libera
emineat. Quod etiam in reliquis elementis perinde reperire est. Quin ex ipsa quo-
que elementari natura istud animaduerti potest. Elementa nanque, ut elementa,
separatim nusquam sunt, quemadmodum nec viginti quatuor sermonis elemen-
ta: verum mutuo inter se comaeantia, compositum corpus efficiunt. Ut enim
partes totius sunt partes, nec tamen separatim esse queunt, cum partes sint: eodem I
etiam modo elementa compositi corporis elementa sunt, mutuoque inter se comaeant,
nec vnquam separatim existunt, verum inter se primum commixta, atque
per vnus cuiuspiam praepotentiam informata, ita demum ex his quae vincunt
ac dominantur, tanquam ex simplicibus, per secundam compositionem, & ani-
mantia, & plantas procreant. Quanquam & plantae & animantia, & denique ter-
rena omnia, terrae quam reliquis elementis copiosius participant. Quoduis enim
elementum in regione sua superiores fert. Quare cum terrae locus vniuersitatis
medium sit, iis etiam, quae in terrae loco sunt, plus terrae insit necesse est. Dein-
de autem & aqua, item & aër, & ignis, pro ratione localis interualli, quo haec ele-
menta à terra remota sunt, ipsis impertitur.

*De flammis ardentibus quae in caelo apparent, & de ijs quae caprae, & faces,
& stella traiecta vocantur. CAP. XIII.*

N SUPERIORI loco, à principio Firmamenti vsque ad
Lunae finem, aethereum corpus est: in inferiori autem, ad me-
dium, ac circum medium, grauissima & frigidissima corpo-
ra, hoc est terra & aqua, terra nimirum ad medium, aqua au-
tem circum medium. Porro inter haec corpora & aethereum
est aër, & ignis ille, qui elementaris appellatur: aër scilicet,
deinceps post terram & aquam, post aërem autem ignis ele-
mentaris, qui quidem diuersus est ab eo igne qui actu est, hoc est qui visibus nostris
inseruit,

A inferuit, estque accessus ac velut ebullitio caloris. Qui autem ob exuberantem vim aër dicitur, qua parte terræ vicinus est, humidus potissimum & calidus est, nam cuiusdam etiam sicca exhalationis à terra particeps est: verum humidæ copiosius. Huiusmodi nimirum est huius elementi, quod aërem appellamus, ea pars, quæ terræ propinqua est. Nam quæ sublimior est, calore iam & siccitate prædita est: atque ignis ille est, quem elementarem dicimus, qui licet ignis dici soleat, proprie tamen *ἰπὲρ ἄνω*, i. fomes, vocatur. Per sæpè enim vel exiguum motum consecutus, inflammatur, perfectissimusque ignis efficitur. Hic porro elementaris ignis cum aëthere coheret. Quippè in concava Lunaris globi superficie cum eo copulatur. Et quemadmodum aether partim purus est, partim haud ita purus, ac præsertim qua parte cum fomite coniungitur, quæ quidem est velut aetheris fax ac sedimentum: sic etiam pars quædam fomitis omnino calida & sicca est, nimirum quæ sublimior est, aetherique propinquior: quædam autem non ita calida & sicca, nempe quæ inferior est, atque ab aëthere remotior. Nam cum aether, & corpora quæ ipsius complexu continentur, in orbem voluantur, id quod ei hæret, perpetuo per motionem secretum inflammatur, summeque calidum ac siccum est: quod autem ab aëthere longius dissitum est, non perinde, pro ratione scilicet distantia. Simul porro, ut rationi consentaneum est, cum aëthere vniuersus fomes mouetur: vna etiam quodammodo propter coherentiam fertur vicinus ipsi aër, hac duntaxat portione excepta, quæ intra prominentes terræ partes est, ac terræ inæquabilitates replet, eamque integram reddit, ut cum aëre rotunda sit. Hæc enim aëris portio non iam in orbem vna cum aëthere torquetur, quia turbida & crassa, proindeque grauis, est, atque eiusmodi, ut aërem moueri possit: tum quia aqua ac terræ affinis est: tum etiam fortasse, quia prominentes montes, ne aliò migret, impedimento ipsi sint. Huius igitur portiois aëris, quæ non vna cum fomite mouetur, pars ea, quæ longius à terra distat, frigidior etiam est, quia nec à motu nec à Solaribus radiis calefcit. Nam cum Solares radij in terram incidunt, ac rursus ab ea refringuntur, per duplicem transitum incalefcit ea pars aëris, quæ propius ad terram accedit: quæ autem ab ea longius remota est, quatenus remotior est, hætenus quoque contractum ex radiorum refractione calorem minimè recipit. Debilitantur enim refractiones, cum radij in obscurum aërem funduntur, ac dissipantur. His ita constitutis, dilucidius ita differamus. Cum terra & aqua à Sole calefcunt, aut terra ipsa, & quicquid in ea aut circum eam humidum est, tum variæ exhalationes efficiuntur. Atque ea quidem, quæ ex humiditate oritur, humida est, vaporque nominatur. Quæ autem ab ipsa terræ substantia, quæ siccitate prædita est, ipsa quoque sicca est, ac fumosa & flatuosa exhalatio dicitur, atque absolute exhalatio nuncupatur. Vtraque autem caloris particeps est: quia per calorem fiunt. Atque vaporis quidem natura calida & humida est: exhalationis autem natura, calida & sicca. Ac vapor potestate aquæ instar est: exhalatio autem potestate instar ignis. Ad hæc exhalatio propter leuitatem eminent atque assurgit (nam quod calidum est, si accedat siccitas, leue efficitur:) vapor autem ob grauitatem subsidit. Humidum enim grauitatis est particeps. Porro vapor & exhalatio mixtim ac sine vlla distinctione aliquantisper in altum euehuntur: cæterum progressu ipso secernuntur, atque vtrumque quod sibi affine est, quaerit. Hincque fit, ut vapor in inferiore loco relinquatur, exhalatio autem cum fomite coniungatur. Neque enim fomes quicquam aliud naturæ est, quam exhalatio pura & à vapore seiuncta. Cum igitur fomes conuersionis motu impellitur, qua parte maximè ad subeundam inflammationem aptum & concretum est, hac incenditur. Quocirca si longitudo & latitudo insit huic rei quæ accenditur, ardens flamma apparet, stipulis illis haud absimilis, quæ in agris incenduntur. Si autem longitudo prædita sit, at non item pari latitudine, tum fit capra, aut fax, aut procurfans siue subsiliens stella. Nam si quod accenditur, in longitudinem magis quam in latitudinè pateat, atque in obliquum ardens deflagrationes quasdam

efficiat, & inflammationis excursiones, non separetas, sed cursu ardenti corpore F
 copulatas, ita ut scintillare videantur, capra nuncupatur. Cum autem in longitu-
 dinē solūm incensum est, at non item scintillat, fax vocatur. Quod si non vna &
 cōtīna fuerit incensi fomitis magnitudo, sed interuallā hābeat, (ut potē disīun-
 ctis ab inuicem ipsius partibus, & earum vnaquaq; peculiare suā concretionem
 habente) atque etiā interuallis ipsis tenuis quādam exhalatio, ad suscipiendā in-
 flammationem ipsa quoq; accommodata, insit, disīuncta autē inter se partes huius-
 iusce fomitis, tum profunditatem, tum latitudinem magnitudinī parem hābeāt,
 tum demum existunt ea stellā, quā profilire videntur. Nam cum ex huiusmodi
 concretionibus, ea quā prima sita est, à motu inflammata fuerit, statim ignis per
 tenuem eam exhalationē, quā interiecta est, ad eam concretionem, quā deinceps
 sita est, diffunditur, atque item ab hac rursus ad proximam, atque id tantisper facit,
 quoad omnes ad eum quem diximus modum, vicissim sibi cōiunctas huiusce
 fomitis concretiones peragravit. Atque idem ignis ob diffusionis & propagatio-
 nis celeritatem, principio cœlitus ferri aut proci videtur. Quemadmodū enim
 in lucernis cum vna ardet, altera autem extincta confestim ipsi subiicitur, exhalatio
 ea, quā ex recens extincta ad ardentis flammam effertur, incensa, protinus ut
 ad eam admota est, subiectam lucernam accendit, ac postea item exhalatio ea, quā
 deinceps sequitur, ab ea quā prius ab ardentis lucernæ flamma accensa est, accen-
 ditur, idque tantisper, quoad usque ad illud lucernæ ellychnium, à quo exhalatio
 orta est, peruentum fuerit, apparetque non ignis sese diffundens, cum aliud H
 ex alio accenditur, verum id quod primū incensum est, ad propinquum sese
 ferens: eodem modo in iis quoque stellis, quæ traici ac ferri videntur, fieri existi-
 mandum est, nempe quod, propter subiectam materiam ad hoc aptam & op-
 portunam, alia post aliam confestim accendatur, nimirum cum ad hunc modū
 profilientes stellæ fiunt, ex cœlestium corporum agitatione inflammationem
 concipiente fonte illo, qui cœlestibus hisce corporibus subiectus, atque ad con-
 cipiendam incensionem accommodatus est, ac quod deinceps sequitur, ut iam
 dictum est, accendit. At cum ex eo aëre, qui sub fomite situs est, ob frigus den-
 sato, id caloris quod in eo relictum est, inclusum, & ab aëre, quo continetur,
 non secus ac nuclei digitis, proiectum (velut cum nos medium nucleum digi- I
 tis, ac præsertim magno & indice comprimimus, elabitur & exilit nucleus, eo que
 magis, si læuitate ac viscositate præditus est, quemadmodum oliuarum nuclei,
 qui ignis speciem referunt, aliaque his similia) tum verò idem quidem ignis manet,
 sed id quod deinceps sequitur, haudquaquam accendit. Vtroque igitur modo
 profilientes stellæ fieri videntur. Ceterum hic ignis, qui per expressionem gi-
 gnitur, plerumque in inferiore parte compressus, tum in terram, tum in mare de-
 cidit, idque & noctu & interdiu serenæ cœlo. Tum autem deorsum fertur, cum in
 parte superiore densatio & refrigeratio aëris incipiens, quicquid in eo caloris in-
 clusum est, in inferiorem partem abiicit. Ob idque etiā tonitru, quamuis ignis sit,
 tamen ob vehementem cōpressionem deorsum fertur. Nam alioqui hoc igni à
 natura insitum est, ut in sublime tendat. Quæcunque igitur in superiori corpore, K
 in quo fomes est, profilientium stellarū spectra fiunt, per inflammationē fiunt,
 exhalatione nimirum, ut à nobis cōmemoratum est, ardorē concipiente, atque
 ad id quod deinceps sequitur, sese propagante. Quæcunque autē in inferiore parte,
 ubi aër est, per excretionem: quod scilicet frigore concreta humida exhalatio-
 ne, ita demum excretio ex ipsa oriatur. Prout verò sita fuerit illa densata & fri-
 gore concreta exhalatio, atque pro ea parte in quam se obuenterit: sic quoque &
 in eandem partem ignem illum, qui ex ipsa excernitur, ferri consentaneum est.
 Aut enim in superiore loco fit excretio, si condensatio ea deorsum existat: aut in
 transversum, si illuc vergat: aut in inferiore loco, si condensationis initiū in su-
 blimi oriatur. Quæquam multa eorum, quæ deorsum iaciuntur, in transversum
 feruntur, quod ea duplici motu simul cœantur, altero videlicet in sublime, atque
 ut na-

- A vt naturæ conseruatum est (quandoquidem hoc igni naturâ comparatum est, vt supra petat:) altero per vim in inferiorem locum, propter compressionem. Atque hic in transfuersum motus ex eo qui in sublime, & qui deorsum fertur, mixtus & concretus est. Hoc autem tum demum existit, cum neuter motus omnino vincit ac dominatur. Omnium igitur horum causa, si materiam spectes, exhalatio est (ipsa enim est quæ accenditur:) si autem id quod mouet & efficit, quandoque orbicularium corporum motus, (ab eo enim, quæ in fomice sunt, accenduntur:) quandoque rursus frigore concretus & desatus aer. Quod autem etiam infra Lunam huiusmodi concretiones & traiectiones fiat, argumeto est celeritas ea, quæ in earum traiectione perspicitur. Quemadmodum enim quæ à nobis proiciuntur, celerius quam stellæ ob propinquitatem nobis moueri videntur, tametsi alioqui ab earum celeritate longo intervallo absint: sic etiam stellæ illæ, quæ profilire dicuntur, ob vicinitatem nobis celeriore quam sidera motu cieri videntur.

De crinitis stellis, & lacteo circulo.

CAP. XIII.

- C** VÆ flammæ & facium, reliquarumque rerum, quas superius commemorauimus, causæ esse dicebantur (materialis porro earum causa esse dicebatur exhalatio fumæ speciem imitans, quæ potestate ignis est, ac propterea fomes nuncupatur: efficiens autem, corporum cœlestium motus) eadem etiam eorum, de quibus nunc verba facimus, causæ esse videntur. Nam cum ob ætheris atque corporum, quæ ipsius complexu continentur, conuersionem in huiusmodi exhalationem, quæ ad suscipiendam inflammationem accommodata est, igneum principium incidit, atque exhalatio ea conglobata est, ignique ferendo pars, non autem tenuis & acerosa, sicque comparata vt facile consumatur: rursusque igneum illud initium nec ita vehemens & copiosum est, vt confestim ac vehementer spissitudinem hanc inflammet, nec contra ita imbecille, vt statim extinguatur, verum huiusmodi exhalatione firmius ac robustius, sicque comparatum, vt diutius permanere queat, simulque etiam ita fert casus, vt ab inferiore parte ad hanc partem altera temperata, atque ad concipiendum ardorem idonea exhalatio efferatur, tum demum id quod accenditur, crinitæ aut barbata stellæ speciem imitatur. Nam si exhalationis eius, quæ in sublime fertur, inflammatio omni ex parte similis sit, ac velut globi formam referat, crinita stella nominatur: si autem oblonga, barbata nuncupatur. Quin etiam ambæ communi vocabulo crinitæ dicuntur. Crinitis porro ea ad inflammationem concipiendam accommodata exhalatio, quæ in sublime fertur, adiumento est, nimirum & ad durabilitatem igni materiae suppeditas, & ad crinis speciem exprimendam. Neque enim certo loco circumscriptum ac tornatum est id quod ardet, verum excursiones quasdam & eminentias habet, ob quas crinis species existit. Cum igitur huiusmodi concretionis & accensionis initium in inferiore loco, ac non prope stellas sit, crinita stella per se cernitur. Cum autem iuxta ætherem infra quandam stellam aut errantem aut fixam huiusmodi exhalatio conflat, ab illius stellæ motu concretionis & accensionis suæ causam habens (non enim Sol dumtaxat, sed etiam stellæ motu suo terram calore afficietes, ab ea, vel ab aere potius, exhalationes contrahunt) tum verò præexistentium stellarum aliqua crinita apparet. Neque enim crinis ille stellarum, qui oculis obuersatur, stellis ipsis inest, sed infra ipsas existens, in ipsis apparet, atque vnà cum eis in orbem versatur. Et quidem, cum superius ac iuxta ætherem infra aliquam stellam crinis existit, simul cum ea mouetur: quod scilicet illa huiusmodi concretioni causam præbeat. At cum inferius ac per se crinita stella conflat, non iam pari cum stellis cursu fertur, sed tardius moueri atque à tergo relinqui cernitur. Eiusmodi enim est orbis terram proximè ambientis motus & conuersio, vt cœlestium orbium cursum

Duplex
crinitarum
stellarum
ratio.

non adæquet, imò ne planè quidem & æqualiter ipsos comitetur, nec globi spe- F
 ciem perfectè imitetur: quippè cùm ea, quæ terræ proxima sunt, non naturæ spõ-
 te ad hunc modum in orbem moueantur, sed à cœlestium orbium motu tantu-
 modò pertrahantur. Quamquam autem errabunda quoque sidera per vim ab ortu
 ad occasum mouentur: at interim eorum motus sphericus est: cùm contrà eorū,
 quæ terram proximè ambiunt, minimè sphericus sit. Quòd autem ignea crinita-
 rum stellarum concretio sit, illud argumento est, quòd cùm plures existūt, astis
 & ventos designant. Cùm enim calor & exhalatio ignea exuberat, ipsa conflu-
 tur, atque ex huiuscemodi exhalatione sicciior aër efficitur, hancque ille, qui à
 terræ regione in vaporè absumitur, atque in sublime fertur, discriminatur & dis-
 soluitur: ita vt non facile coalescat, atque in aquam mutetur. Quòd autem nec
 multæ crinitæ stellæ, nec crebrò, vt eę quæ profiliunt, existunt, atque etiã ea quæ G
 existunt, extra potiùs, quàm intra tropicos oriantur, Solis aliorumque errantium
 siderum motum in causã esse censent, quippè qui, dum intra tropicos mouentur
 (is enim signiferi orbis locus est, in quo errantia sidera mouentur) densas & con-
 globatas exhalationes, quæ quidè crinitis stellis instar materiæ sunt, vt plurimum
 distinguunt & extenuant. Id autem præsertim causã est, quã obrem in hisce par-
 tibus nullæ prorsus crinitæ stellæ existant, quòd in lactis regionem, hoc est in la-
 cteum orbem, huiuscemodi exhalationes maxima ex parte excernantur, illisq; col-
 lectæ lucem eam, quam cernimus, efficiant. Quemadmodum enim nonnullæ stelle
 tam errantes, quàm etiam fixæ, crinitæ, vt iam diximus, apparent, conflatã nimi- H
 rum infra ipsas atque inflammata densiore exhalatione, simulque cum ipsis cir-
 cumacta: eodè modo in lacteo etiam circulo res sese habere videtur. Nam quòd
 exhalatio ea, quæ in vna quapiam stella talis existit, crinis speciem efficit, idem
 quoque, dum in iis stellis, in quibus lac apparet, simul fit, orbè hunc, qui lacteus
 appellatur, efficiere videtur. Quòd igitur in vna stella fieri solet, quin in vniuerso
 quoq; cœlo fiat, nulla absurditas impedit. Nam si vnus sideris motus eiusmodi
 aliquid efficit, minimè absurdum fuerit existimare, omnium quoque siderum mo-
 tum idem efficere posse, nempe vt exhalatione eam, quæ infra ipsa est, excusetet,
 ac secum trahat. Cæterum hoc potiùs fieri consentaneum est in ea cœli parte, in
 qua densa atque ingentis magnitudinis stellæ sunt. Sanè in zodiaco huiuscemodi
 exhalatio & concretio haudquaquam manet: propterea quòd, cùm in eo Sol ac
 reliqua errantia sidera moueantur, huiuscemodi concretionem discriminat, & ex- I
 tenuant. Quandoquidem autè lacteus circulus, qui & ipse maximus est, & obli-
 quus item vt zodiacus, situ tropicos superat, & alios nonnullos non longè à polo
 distitos orbes attingit, atque ab obliqua zodiaci parte situs est (ne scilicet in eo
 erratica sidera moueantur) ac præterea magnarum & splendarum stellarum co-
 pia abundat, idcirco, tum ob situm, tum ob stellarum earum, quæ in ipso sunt,
 multitudinem & magnitudinem, non abs re existimatur, ex ea exhalatione quæ
 cumulatur, & coagmentatur atque acceditur, lac in ipso effici. Huic autem rei ar-
 gumento illud est, quòd & ipsius circuli cœcretio amplior est, & lumen amplius
 in altero semicirculo, qua parte duplicitatem quandam habere lacteus orbis per- K
 spicitur, in quo maiores & densiores stellæ sunt. Cùm igitur in hoc circulo lumen
 appareat, in quo multæ ac magnæ stellæ sunt, ac rursus ipsius circuli maius lumen
 in ea parte cernatur, qua plures item & maiores stellæ sunt, consentaneum est arbi-
 trari, affectionem eam, quæ in circulo lacteo contingit, à stellis & earum motu pro-
 ficisci: quippè cùm ex omnibus circulis, qui in siderum inerrantium orbe sunt,
 in hoc solo intermedia loca stellis completa sint. In aliis enim circulis perspicua
 interualla cernuntur, ac pleriq; loci stellis vacui. Lac igitur, vt ita definiã, is maxi-
 mi circuli crinis est, qui propter excretionem efficitur. Quæ etiam proinde, vt
 superius diximus, causa est, quã obrem non multæ, nec crebrò, crinitæ stellæ fiãt:
 quòd huiuscemodi concretio secreta sit, ac continenter in hunc locum fecernatur.

Nunc, cum liquidum ac serenum cœlum est, multa interdum spectra in cœlo cernuntur, ut cruenti quidam colores, hiatus item, & scrobes. Horum autem omnium causa esse dicitur fomitis inflammatio. Nam cum fomes ille inflammatur, uti superius à nobis dictum est, atque ipsius inflammatio interdum quidem ardentis flammæ, interdum autem facium aut profilitium stellarum, similitudinem gerit, minimè absurdum est, huiusmodi inflammationibus in ipso existentibus, varios colores apparere. Siquidem per densum aërem lumen strictim elucens, aut cum aër densior est, lumen autem minus, aut contra lumen quidem amplius, aër autem minus densus, variorum colorum, ac præsertim phœnicei & purpurei speciem præbet. Nam cum hi colores fiunt, magis cernuntur, ex igneo & albo per offusionem cum nigro coniunctis. Sic quippè stellæ quoque orientes & occidentes, cum æstus viget, phœnicei coloris speciem præferunt. Etenim cum per densum aërem, nec perinde clarum ac pellucens, cernuntur, quamvis alioqui albæ sint, phœniceæ tamen apparent, nimirum per offusionem sese miscente nigrore eo, quo aër affectus est, cum stellarum candore. Ac tales etiam, cum trans fumum conspiciuntur, apparent. Atque omninò id quod ignei candidique coloris est, cum trans nigrum, aut in nigro cernitur, permultas colorum varietates ostendit, prout nempe variè inter se commiscuntur. Nam & flammæ color trans fumum aliàs alius cernitur. Etenim cum fumus aliquantò humidior est, flammæ corpus purpureum esse videtur: phœnceum autem, cum minus humiditatis fumo inest. Atque ad hunc modum varij colores apparent. At hiatus & scrobes, per coniunctionem etiam albi cum nigro fiunt: sic tamen, ut non trans nigrum id quod album est, cernatur, sed in albo nigrum appareat. Nam cum per aliquid nigrum aut cæruleum lucis continuatio interrumpitur, tum profundum aliquid cerni videtur: re nimirum ita nata, ut album & nigrum in eodem quidem plano sint, nec alterum ab altero remoueat, sed ambo æquo à nobis interuallo distent: cæterum album propius esse videatur, nigrum verò in imo ac remotiore loco. Quoniam enim lux & albus color oculorum sensum magis mouet, idcirco ipsi propinquius esse videtur. Contra autem nigrum, quia non æquè aspectum mouet, longius ab eo distare censetur. Cum igitur ob candoris exuberantiam in profundo potius nigrum cernitur, tum scrobis dicitur. Cum autem ob exuberantioris lucis copiam apertum apparet, tum hiatus appellatur. Ex hac igitur aëris concretione, hoc est ex scrobibus & hiatibus, facies quoque persæpè deciderunt. Cum enim aër coit & densatur, propterea que nigrore afficitur, hiatus & scrobis speciem refert. Cum autem aër ille, qui nigrore afficitur, magis compingitur, tunc calor in eo inclusus, propter angustias in quas contrahitur, ac motum, igneus effectus, per vim excernitur. Porro nullum horum spectrorum interdiu apparet, propterea quod Sol huiusmodi concretiones discutit, efficitque ut spectra ab oculis euanescant. At noctu & hiatus, & scrobes, & variorum colorum mixtionès fiunt. Cernitur autem magis id quod phœnceum est. Nam reliqui colores ob eam similitudinè, quam cum tenebris habent, oculorum aciem sæpè fallunt, ut purpureus & viridis. Hi enim ad nigri colorem quodammodo accedunt. Cæterum eiusmodi spectrorum quædam Orientalia sunt, quædam Occidua, quædam ambigua luce prædita, raro autem Septentrionalia, & Meridionalia: omnia verò incerta, nec vllum horum perpetuò clarum, stellisque insignitum visum est.

ERRAEMOTVS hinc fieri videtur, quòd exhalatio ea, quæ F
ob id quod in ea dominatur, calida & sicca vocatur, deorsum
atque infra terram assumatur, atq; in vim cumuletur & con-
iungatur, hincque vehemens flatus confletur, internasq; terre
cavitates impleat, ac summa vi moueatur, eamque terræ par-
tem, quæ supra sita est, simul quatiat. Eaq; de causa tranquillo
tempore multi & ingentes terremotus cooriuntur. Nam cum
exhalatio continenter fertur, primum impetum ferè sequitur, ita vt vel extra ter-
ram, vel in eius visceribus confertim vniuersa feratur. Nec verò absurdum est, vi-
gentibus etiam ventis terræmotus quosdam oriri: quippè cum plures venti non-
nunquam simul flent, quorum cum alter infra terram impetum facit, terræmo-
tum gignet, altero supra flante. Ceterum minori magnitudine ferè sunt huiusmo-
di terræmotus: quia principium eorum & efficiens causa distracta est: quemad-
modum & venti simul flantes non admodum vehementes sunt. At verò noctur-
no tempore, vel potiùs sub auroram, plures & grauiores terræmotus contingunt.
Tranquilliores enim diebus noctes sunt: quoniam ob Solis absentiam terræ su-
perficies frigus contrahit, & densatur, ac venti fluendi in internam partem ini-
tium faciunt, velutque ab externo æstu & exundatione venti reciprocatio in in-
teriores partes fit. Idque præsertim sub auroram: quoniam tum demum venti flan-
di initium facere solent. Eorum autem terræmotuum, qui diurno tempore fiunt,
plurimi ac valentissimi quique circa meridiem existunt: quòd meridies tràquil-
lissima ferè totius diei pars sit, propterea quòd Sol rectiores acrioresque radios
tum potissimum traiciens, exhalationem in terræ visceribus includat, nec eam fo-
ras progredi sinat. Quinetiam vehementiores terræmotus illic contingunt, vbi
mare angustum est ac fluctuat. Nam in huiusmodi locis ventus coortus, ac sum-
ma vi è terra decidens, terræmotibus causam affert. Ingentem enim vento mate-
riam mare subministrat: atque, dum per angustias transfluendo magno cum im-
petu voluitur, & ea loca, per quæ ventus extrà fertur, occupat, in profundum ip-
sum propellit. Ita propulsus & conglobatus, vi sua terram tremore afficit. Quin
omnes etiam hæ regiones, quarum subterraneæ partes fungosæ & concauæ sunt,
crebrius quatiantur, vt quæ in internis concauitatibus magnam venti vim reci-
pian, atque ab eo moueantur. Vere autem præsertim & Autumno terræmotus
contingunt: quòd hæc tempora magis à ventis infesta sint. Nam Æstate & Hye-
mæ ratiores sunt venti: Hyeme nempe, quia calidæ & siccæ exhalationes ob fri-
goris vim extinguuntur: Æstate autem rursus, quia propter ardorem magna ex
parte exarescunt & consumuntur. Quinetiam in siccitatibus, & per imbres, ter-
ræmotus maximè oriuntur. Etenim in siccitatibus, ventorum plenus est aer. hoc
enim ipsum siccitas est, cum plus exhalationis siccæ quàm humidæ excitatur.
Rursus per imbres interna exhalatio copiosior efficitur. Terra quippè, vt qua
magna igneæ substantiæ copia internè prædita sit, funditis imbre perfusa, vapo-
rem emittit, quemadmodum in calce cernere est. Vaporem porro emittens, co-
piosiore quoque internam exhalationem cõtinet. Huc accedit, quòd cum ob
ingentem imbrum vim concauæ terræ partes aqua impleantur, huiusmodi ex-
halationi compressæ, & in vnum coactæ, ab aqua vis affertur. Eoq; nomine, cum
copiosa sit, & in exiguum locum contrahatur, vehementerque conglobetur, at-
que ita moueatur, terram quoque simul mouet. Quemadmodum enim in ani-
mantium corporibus inclusus spiritus, tremorum & pulsuum, vel palpitationum
potiùs, causa est: eodem modo etiam in terra res se habet. Ac proinde terræmo-
tuum alius est tremulus, alius velut pulsus, aut palpitationi similis. Ac tremulus
quidem crebrius oritur, cum nimirum ob ingentem venti, qui in latitudine pa-
tens infra terram existit, copiam terra in obliquum concussa moueatur. Nam &
tremor affectum corpus in transuersum agit. Contra perquam rarò in quibusdã
locis oritur terræmotus ille, qui pulsuum & palpitationem imitatur: tum scilicet,
cum

A cum non ab obliquis partibus terra quatitur, sed ab vna parte sursum versus. Propterea autem huiusmodi terræ motus rarò excitatur, quia ne facile quidem fieri potest, vt tanta exhalationis copia in imo cumuletur. Multis enim partibus ea secretio & exhalatio, quæ per terræ latitudinem fit, maior esse solet, quàm ea quæ ab imo existit. Quandoquidem etiam Sol exhalationi ei, quæ per latum fit, maximum adiumentum afferre perspicitur, tantisper nimirum terræ calore afficiens. Cæterum vbi terræ motus ille oritur, qui ad pulsam aut palpitacionis similitudinem accedit, sensissimus est. Terram enim effringit, atque vrbes & regiones evertit. Atque interdum quidem, vi flatus eiusmodi terræ motum efficientis, lapides æstu sursum efferuntur: interdum autem aquarum vis in altum educitur, nunc gelidarum, nunc calidarum. Ventus enim aquæ etiam hoc affert, vt moueatur. Vt enim venti obrem ipsis allatam, fluctus in superficiem mouent: sic etiam in terræ motibus plerumque ventus internus, cum vis ipsi affertur, subterraneam aquam mouere potest. Quæ etiam ipsa calore afficitur, vel propter ingentem huiusce terræ, vnde magna calentium exhalationum copia existit, caliditatem: vel etiam propter venti angustiam ac violentiam. Aliquando enim ignis etiam erupit, ac multas ciuitates in cinerem redegit. Ventus quippè ob angustiam summa vi impulsus, distractusque & intercisus, atque in exiguas partes diuisus, incédit, & flamma efficitur, aut certè ventus cum igne coniunctus, hoc est ventus inflammatus. Nonnunquam porrò deorsum, atque in terræ visceribus flatus terræ motum efficientis concretio efficitur: nonnunquam rursus sursum ac supra terram ventus aliquis, ex iis quibus nomen attributum est, plenus atque perfectus, ac deinde in terræ viscera totus confluens, vehemētissimum terræ motum accessit. Qualem videlicet Achaicum illum extitisse, litterarum monumentis proditum est, quo tempore Borra & Helæ, maritimæ ciuitates simul prostratæ, fluctuumque impetu obrutæ sunt. Externè namque flabat Auster, qui mare impellebat. Vbi autem terræ motus extitit, flabat contra Boreas: qui quidem ex aduersa parte Austru ruens, propter eum ventum, à quo impellebatur, retrorsum propellèdo mari nequaquam par erat. impedito autem ac represso ipsius progressu, effecit vt ingens vis maris in vnum cogeretur. Tum verò ab aquæ copia superatus, eaque repente per ventum à tergo flantem cohibita, simul & inundationis & terræ motus causa extitit: inundationis inquam, propterea quòd maris cursum repressisset, effecissetque vt magna ipsius vis in vnum cumularetur: terræ motus autè, quia ab aquæ marinæ copia victus, atque aduersus terram fluens, eam tremore affecisset. Propterea terræ motuum eos, Epiclitas vocant, qui ad angulos acutos terram transfuersim quatunt: Braſtas, eos qui ad angulos rectos eam sursum deorsumque iactant: Chasmatias, qui efficiunt vt terra in naua subsidat: Rhectas, id est effractores, qui hiatus aperiunt, ac terram perrumpunt: Ostas, id est impulsores, qui vno impetu eam subuertunt: Palmatias, hoc est vibratores, qui per reciprocas vibrationes, atque in vtramque partem inclinationes, id quod mouerint, semper erigunt. Mycetæ, etiam venti existunt, qui terram cum mugitu quatunt. Quinetiam plerumque citra terræ motum huiusmodi quispiam sonus exoritur: * cum videlicet * tenuior quodammodo flatus est, ita vt, dum terram ferit, per eam dissipetur, ac non intus cohibitus angustias efficiat, cum accumulatur. Nam tum per terram quidem dissipatur, ac velut percolatur, nec eam dimouet: cæterum quia in terræ tumores, qui concaui sunt, atque omnis generis figuras habent, ingruit, omnis quoque generis sonus edit: ita vt interdum velut mugire terra videatur. Consimilem porrò in modum in mari quoque accidit. Nam & maris hiatus, & recessus persæpe fiunt, & fluctuum incurſiones, nonnunquam illæ quidem reciprocatorem habentes, nonnunquam autem progressionem duntaxat. Quin ignis etiam euaporationes frequenter in mari fiunt, & fontium eruptiones, & fluminum ostia: fluxiones item & vortices, nunc in medio mari, nunc in euripis ac fretis. Multæ etiam reciprocatones & fluctuum elationes certis quibusdam temporibus vnà

cum Luna circumaguntur: quando quidem ipsa quoque ad terræ ac maris similitudinem immutatur, ut potè reliquis vagis sideribus propinquior.

De tonitruo, fulgure, procella, vortice, turbine, ac fulmine.

CAP. XVII.

VM VAPOR & sicca exhalatio simul ac mixtim è terræ effe-

runtur, atque ambæ in loco à terra remotiores sunt (qui quidè frigidus est, propterea quòd Solarium radiorum è terra reuerberationes illic debilitantur) ac sicca quidem exhalatio fecernitur, atque ad ignem sibi cognatum fertur, vapor autem densatur, atque in nubes conflatur, tum verò quicquid sicca exhalationis in huiusmodi nubium concrectione includitur, in vnum collectum flatus efficitur. Ac deinde cum nubes magis adhuc densantur, atque concurrunt, magna cum vi ex ipsis excernitur. Hic autem flatus, cum per vim ad hunc modum excernitur, atque in densas nubes incurrit, ictum efficit, cuius sonus tonitru appellatur, hoc est flatus in crassa & humida nube implicitus, ac per eam magno impetu foras erumpens, sicque cõtinuatas nubis spissitudines effringens, atque hinc ingentem mugitum & fragorem edens, non secus videlicet ac ventus, qui in aqua vehementer impellitur, fluctuumque stridorem efficit. Quoniam autem nubium densitas æquabilitate caret, (interdum enim intensior est, interdum remissior) atque etiam cavitates quædam inter nubes sunt (neque enim internæ nubium partes perinde densæ sunt, ut externæ: verum densitatis continuationem intermittunt) idcirco varij quoque ac dispares soni existunt. Is enim flatus qui excernitur, cum in densiores concrectiones inrupit, vehementiores quoque sonos gignit: rursusque, ut rationi cõsentaneum est, imbecilliores, cum in rariore nubes impetum facit. Atque hoc modo tonitru fit. At flatus ille, qui excernitur, atque ex nubium collisione tonitru efficit, plerumque tenui atque imbecillo ardore afficitur. Cum igitur hic flatus, qui excernitur, atque è nubibus cadit, igneo colore tinctus cernitur, fulgur hoc appellamus. Id porro post tonitruum, atque ictum oritur. Violentus quippè motus & ictus, cur ardorem concipiat, in causa sunt. Verum quia visus sensilia sua prius arripit, quam auditus, idè ante auditum tonitru fulgur perspicitur, quemadmodum etiam in remigatione videre est. Nam cum remi iam ex aqua efferuntur, tum denique prior sonus, qui in remorum demissione factus est, exauditur: tametsi alioqui oculus remos in aquam demissos, eamque ferientes, longè antè conspexerit. Igitur cum spiritus à densatis nubibus compressus, tenuis est, neque continuam generationem & excretionem habet, verum sæpè ac paulatim gignitur & excernitur, ob idque, ne manet quidem, sed dissipatur & evanescit, tum scilicet tonitrua & fulgura, quemadmodum diximus, efficit. Cum autem corpulentior, hoc est minus tenuis flatus est, ac repentinam & continuatam generationem & excretionem habet, ita ut non dissipetur, sed permaneat, tum ventum eum, qui *κνεφίας*, id est nubigena nuncupatur, efficit. Nam quemadmodum exuberante ac dominante humida exhalatione, cum in aquam mutatio fit, vna cum ea exhalatione, quæ primùm immutata est, reliqua etiam, quæ eandem naturam nacta est, immutatur, oriturque crebra atque ingens imbrium vis: eodem modo dominante sicca exhalatione, cum ipsa gignitur & excernitur, primum ortum & excretionem reliquum id quoque, quod eiusdem naturæ est, comitatur, sicque *κνεφίας* ventus efficitur, hoc est ingens & cõtinuatus spiritus, qui ex ipsa nube subito excernitur, ac propter excretionis celeritatem magno impetu fertur. At cum spiritus qui excernitur, in orbem inuolutus & implicitus est, & cum nubis infusione deorsum fertur, tunc Typhon appellatur. Fit autem istud, cum spiritus, qui ex nube exprimitur, cum altera nube colliditur, ac ne in rectum feratur, prohibetur: veluti cum ventus ex loco amplo in an-

Fulgur tonitruum, ipsiusque ictus sequitur.

κνεφίας ventus.

Quo pacto typhō fiat.

A in angustum confluentem vim perpetitur, puta in portis, aut viis. Siquidem in huiusmodi locis plerumque accidit, ut, cum antecedens fluentis corporis portio progredi ultra nequit, quia nimirum vel ob loci angustiam, vel ob aliam quampiam ventum ex aduerso flantem, exitum nullum reperit) orbis ac vertigo quaedam venti fiat. Et tenim antecedens spiritus portio progredi non potest: id autem quod à tergo confluit, progressum ipsius adurget, sicque, alter reluctatur, alter protrudit & incitat. Quapropter necesse est, ut subsequens spiritus portio in obliquum, ubi nihil est quod reluctetur, feratur, ad eundemque modum semper id quod deinceps sequitur: quo ad usque antecedens illa & reluctans spiritus portio ab obliqua parte compressa, ex eo quem prius occupat loco, elidatur, ac retrò se referens, cum eo qui à tergo fertur, eumque adurget, copuletur, totumque istud vnum efficiatur, circuli que figuram imitetur. Atque ad hunc modum in terra Typhones, quos nos vortices dicimus, fiunt. Eodem porro modo etiam in nubibus vortices initio inter se copulantur. Ea quippe vortices natura est. Ceterum quemadmodum, cum procella gignitur, continua spiritus excretio est (hinc enim continuus quoque ventus existit) eodem quoque modo vortex ob nubis densitatem continuam ex nube excretionem fert. Nam cum spiritus ab ea pure atque omnino excerni nequeat, verum secum aliquid etiam nubis trahat, in orbem quidem ob causam eam quam commemorauimus, torquetur: deorsum autem atque in terra fertur, quia ea spiritus excretio, que à nube existit, in ea parte semper efficitur, ubi nubis spissitudo progreditur. Ac proinde cum sursum incepta conspissatio ad inferiores nubis partes peruenierit, spiritus excretionem, que hinc orta est, deorsum quoque ob vim illatam ferri necesse est. Cum igitur vortex deorsum fertur, ac propter contrarium impetum in orbem circumagitur, sicque contorquetur, atque anfractum facit, ea, in qua incidit, in orbem torquens, mouet. Vnde etiam nonnullas sæpe terræ aut maris partes voluens, in altum trahit, utpotè in eodem rursus ob interclusum exitum reuertens. Siquidem è mari aquam haud raro in altum abstrahit: è terra autem ligna etiam, & saxa, atque adeo animalia, eundem in modum subuehit. Quæcunque porro ab eo efferuntur, posteaquam aliquantum in altum subducta sunt, rursum, ob spiritus, qui ea subuehit, siccitatem, summa contracta siccitate decidunt. Quamobrem cum spiritus, qui ad hunc modum mouetur, igneo colore tinctus non est, quo videlicet fulgetra tincta est, tum Typhon vocatur, qui velut incocta procella est. Non enim perfecte ab ipsa nube distinctus ac solutus vortices spiritus exprimitur, quemadmodum venti procellosi flatus: verum ita, ut nubis etiam aliquid secum trahat, quia minimè percoctus est: adeo ut alterum ab altero separari queat. At cum prædictus spiritus, dum detorquetur, inflammatur, ipso motu percoctus & attenuatus, tum Prester, hoc est accensus turbo dicitur, propterea quod in inflammatione sua propinquum aërem simul incendit, adeo ut ipsum etiam tingat. Quod si in ipsa nube multus ac tenuis spiritus exprimitur, id Fulmen existit. Nam vortex crassam excretionem habet: Prester autem vortice tenuiorè: Fulmen verò adhuc tenuioris spiritus est excretio. Differt porro hæc excretio ab ea quæ tonitrua & fulgetra parit. Nam illa paulatim ac sparsim & per intervalla fit, imbecillè que inflammationem habet: hæc autem, ex qua fulmina oriuntur, non modò tenuitate ab illa differt, sed etiam copia. Tenuissimus enim atque copiosus spiritus, qui que simul feratur ac magna vi inflammatur, Fulmen est. Enimverò si admodum tenuis spiritus fuerit, ne ea quidem, in que incumbit, adurit. Huiusmodi autem spiritum *κεραυνὸν ἀργύρεον*, id est fulmen candens, Poëtæ nuncupant. Sin autem non perinde tenuis fuerit spiritus, verum impetum faciendo adurat, alio modo appellatur. Et quidem fulmen illud, quod candens dicitur, ea in que incubuerit, prius peruadit, quam exurat, aut omnino nigrore afficiat: quippe quod partim ob motus celeritatem, partim ob substantiæ tenuitatem, confestim pertranseat. Alterum autem fulmen, ut quod impari tenuitate præditum fit, lentiusque feratur, ea quidem ad que propius accedit, colore

*Fulmenis
ortus.*

Fulmen in
renitentia
vim suam
maximè
exerit.

afficit: cæterùm ipsum quoque transit, priusquam ea exurat. Quò fit, vt quæ soli-
da ac renitentia sunt, aliquid patiantur: quæ autem renitentia non sunt, nil eius-
modi patiantur. Verbi gratia, clypei æs, ob duritiem & renitentiam absumitur:
cùm contrà lignum haudquaquam exuratur. Etenim ob raritatem prius percola-
tur spiritus ac pertransit. Eodémque modo cùm in vestes incidit, eas non exurit,
sed velut in pannos conuertit. Atque huiusmodi sunt fulginosa Fulmina. Quæ
autem confestim profiliunt, per antiphrasim, ni fallor, candentia nominata sunt.
Ac quidem ea Fulmina quæ conuolutè feruntur, Elicia propterea appellantur.
Quæ autem sigillatim in aliquid illiduntur, Scepti vocantur. Sanè ardens spiritus
fulmina perpetuò subsequi & antecedere censetur. Nam ea, in quæ fulmen impe-
tum facturum est, ante ictum mouentur. Quinetiam ea, quæ orto tonitru nònun-
quam dehiscunt, non per sonum dehiscere videntur, sed per spiritum qui ex nu-
bibus exprimitur: qui quidem per nubium percussum sonum efficit. Hic enim
percussu suo efficit quidem vt dehiscant, at non item ea adurit. Deorsum porrò
fertur spiritus, qui excernitur (tameñ alioqui, vt potè calidus, naturæ vi sursum
tendat) propterea quòd ex nubibus supernè densatis & contractis, atque in con-
trarium excretionem suam deorsum facientibus, per vim exprimitur. Ad hunc
enim modum rursum grauiora corpora, naturæq; sua deorsum vergentia, sursum
feruntur, ac tanquam exiliunt: quòd scilicet expressio ab ima parte fiat: quemad-
modum in iis vsu venire cernimus, quæ è compressis digitis exiliunt: aquasque
item multas, ab imis partibus ad superas ferri perspicimus. H

ANNOT. QVAEDAM IN DAMASCENI PHYSICAM.

Cap. 1. humores in fructus) Temperamenta, quæ ex elemētis constant aptè commix-
tis, nihil aliud sunt, quàm quidam elementorum fructus. Oriuntur enim ab elementis, fi-
cuti in arboribus & floribus fructus gignuntur. Vel alio modo: Fructus & reliqua, quæ cibi
potionisque appellatione continentur, ex elemētis constant, humores verò ex illis gene-
rantur. Ac proinde medium constituunt inter elementa & humores. Hæc autem omnia
Damascenus vno verbo καρπός appellauit: aut ne reliqua, quæ media sunt, cum radio
enumeraret, aut quia primæ ætatis cibi, è quibus humores fiunt, fructus ferè soli essent.
Hæc autem, quæ de medio inter elementa & humores dicuntur, confirmantur Galeni au-
thoritate lib. octauo de Hippocr. & Plat. plac. vbi scripsit, Elementa δυνάμει inesse cor-
poribus, non ἐνεργεία: ἐνεργεία verò inesse, quæ ex ipsis per alimenta gignuntur, sangui-
nem, pituitam, bilem vtramque. Hanc annotationem, & itè reliquas inferiores, ab eo viro,
cuius in huius libri præfatiuncula mentionem feci, acceptas, de manu, vt dici solet, in ma-
nu Lectori trado. Neque enim, Horatianæ corniculæ instar, alienis plumis gloriari libet.

Cap. 3. tum ex eo quod iam factum erat) Pro *ἐκ τῆς γνομένης*, lego *γνωμένης*. Hoc
enim vult Damascenus, quod compositum est, constare ex forma quæ nunc fit, & ex mate-
ria, quæ iam facta erat, itémque ex priuatione. At ex formarum inficiatione) Inuestiga-
tur materia, comparando res naturales cum arte factis. Sed perfectius cognoscitur, cogi-
tando eam, cùm omnes formas vicissim admittat, formæ expertem omninò esse.

Cap. 5. vt etiam si potestas) In motu eadem res quæ mouetur, est in actu, nempe si
spectes quod iam acquisitum est: in potentia etiam, nempe si spectes quod acquiritur, nec
adhuc acquisitum est. Sed non dicitur moueri, nisi vt est in potètia, & dum queritur quod
nondum comparatum est. Id etiam quod solius aptitudinis) Sic extenuat potentiam,
quæ refertur ad actum primum, ex quo res est. Nam valde imperfecta est eiusmodi po-
tentia præ altera, quæ refertur ad actum secundum, de quo paulò post.

Cap. 6. Æquiuocum porrò vocabulum) Quamuis æquiuoca non definiantur, motus
tamen, cùm sit æquiuocum, præripuit nescio quam definitionem, quam vt omnibus mo-
tuum generibus accommodare possemus, necesse fuit vt constaret ex æquiuocis. Actus
enim, potentia, & ens, in quolibet sunt prædicamento, & omnia genera peruagantur. pro-
inde æquiuoca. si quidem vnâ & eandem rem) Si eandem rem numero spectemus,
generatio prior est interitu. Si vniuersam gignendam rerum speciem, secus, mundi æter-
nitatem ex Aristotele asserentibus. Vnde etiam tempus illud) Quoniam punctum in
nullas partes secari potest, si addatur linea, non reddit eam longiorem: eodem modo nec
instans, in quo facta dicitur & absoluta transmutatio, additū tēpori in quo fiebat subinde
transmutatio, reddet tēpus illud diuturnius: quia indiuisibile additū diuisibile non reddit
illud maius. Cap. 10.

A Cap. 10. secundum participationē) Locus est vltima superficies rei, quæ aliud ambit. Superficies longa & lata est, non profunda. Quare ne locus quidem profundus. esset enim corpus. itaque duo corpora simul essent. Reliquus autem locus separari potest. Locus, vt notat certam corpora partium dispositionem, perpetuus est. Vt autem refertur ad id à quò foris ambitur, is locus non est vnus & idem, cum mouetur corpus. alter fluxus tantum & extensio quietis. Vna enim alia longior est. Dum verò aliquis per horam quiescit, p̄nctum in æquatore certum absoluit curriculum. Sic quies in tempore.

Cap. 16. cum videlicet tenuior) Si tenuior sit ventus, dissipatur per terræ fistulas, nec tanto impetu eam perundit, vt dimoueat: audiuntur tamen inde soni & mugitus quidam. Loci enim angustia id præstat, vt confertim inculcatus ventus in eas terræ fistulas, non motum, sed mugitum ciere possit.

B

D. IOAN. DAMASCENI
DE HÆRESIBVS LIBER,
PERIONIO INTERPRETE.

In ea Damasceni Epistola, quæ Dialecticæ caput est, proficitur ipse se post ea, quæ ad externas disciplinas spectant, de hæresibus scripturum. Itaque præscriptum ab eo ordinem tenens, post Physicam hunc libellum collocaui, ac deinde variarum hæresum confutationem seruata temporum ratione subiiciam. Hunc autem libellum, quia Græcum codicem nancisci minimè potui (In templi D. Hilarij Pictauensis direptione laceratum aut excusum fuisse puto) vt à Perionio translatus est, Lectori exhibemus, adiunctis dumtaxat paucis annotatiunculis.

MNUM sectarum & hæresum genera sunt quatuor: Barbarismus, Scythismus, Hellenismus, & Iudaismus: ex quibus nata sunt cetera. Barbarorum hæresis est, quæ à se orta & sola, ab Adami temporibus vsque ad decimum ortum Noë durauit. Barbarismus autem hæc vocata est, quòd ij homines, qui illis temporibus erant, neminem, cui parerent, haberent, aut vnum idemque sentirent: sed quod sibi quisque statuisset, id

D legis instar pro animi libidine serualet.

Scythismus à Noë & consequentibus temporibus vsque ad turris Babylonicæ ædificationem, & post conditam turrim, paucis annis valuit, id est, vsque ad Phalec & Ragau tempora: qui cum in Europam Tharæ ætate, eaque superiore, ex quo Thraces orti sunt, rerum suarum sedem collocassent, Scythiæ, eiusque gentibus, attributi sunt.

Hellenismus, Seruch, qui idololatriam primus inuexit, temporibus ortus est: Cum enim omnes cultum, quem tum probauerant, superstitione quadam ad humaniorem cultum deducere communi consensu constituisset, mos simulacrorum hominum generi ponendorum ortum habuit: quæ cum illis temporibus comprobarentur, in deorum numero reposuerunt, ac principio depingere, & coloribus adumbrare cœperunt eos, qui tum apud ipsos in nomine erant, & gloria, aut tyrannos, aut diuinos, aut qui aliquid in vita gesserant, quod propter fortitudinem & firmam corporis constitutionem, ac robur dignum memoria videbatur. Deinde Tharæ Abrahami patris ætate cum suum illum idololatriæ errorem ad statuas transtulissent, maiores suos honore statuæ afficiebant: & eos qui ante ipsos è vita excefferant, primum figulorum, deinde vnaquaque arte adhibita, vt tandem & architecti lapides polirent, ac sculperent, & argenti sculptores & auri fusores ex sua materia fabricarentur. Ita & fabri & ceteri deinceps adhibiti sunt. Ægyptij autem, Babylonij, Phryges & Phœnices primi huius signorum fabricandorum & mysteriorum superstitionis fuerunt interpretes, à quibus ad Græcos translata est Cecropi sequenti seculo, Deinde multò post,